

Pogled stanovnika Kvarnera na slovensko-hrvatsku granicu nekad i danas

Jančec, Julija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:465039>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Julija Jančec

**Pogled stanovnika Kvarnera na slovensko–hrvatsku granicu nekada
i danas**

(Diplomski rad)

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest

Julija Jančec
Matični broj: 2405996325021

Pogled stanovnika Kvarnera na slovensko–hrvatsku granicu nekada i
danas

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/povijest

Mentor: doc. dr. sc. Barbara Riman

SAŽETAK

Autorica ovoga rada razložit će rezultate o procesu uvođenja slovensko-hrvatske granice 1991. godine, prikupljene metodom usmene povijesti. Kroz istraživanje je intervjuirano dvadeset ispitanika na području Kvarnera, koji su ujedno i članovi Slovenskog doma KPD „Bazovica“. Ovaj rad pruža povijesni pregled uvođenja slovensko-hrvatske granice kroz literaturu, novinski tisak te intervjuiranje ispitanika Slovenskog doma KPD „Bazovica“.

Ključne riječi: metoda usmene povijesti, slovensko-hrvatska granica, Kvarner, Slovenski dom KPD „Bazovica“.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	6
1. 1. Metode istraživanja.....	7
1.2. Slovenski dom KPD „Bazovica“, Rijeka.....	10
2. Granica i pograničje.....	11
2. 1. Rijeka kao treći prostor i granica u umjetnosti i filozofiji.....	12
2. 2. Identitet, nacija i pogranični prostor.....	13
2. 3. Što li je nacija i kako objasniti nacionalnost?.....	15
2. 4. Pitanje granice.....	16
3. Stvaranje slovenske nacije i raspad Druge Jugoslavije.....	20
3. 1. Početak kraja 1988. ili vrhunac „slovenskog proljeća“.....	21
3. 2. Ratna događanja: Ilirska Bistrica u desetodnevnom ratu.....	25
4. Prekid vatre i proglašenje neovisnosti.....	26
5. Život uz granicu na Kvarneru i u Istri.....	30
5. 1. Život uz granicu 1991. godine.....	30
5. 2. Život uz granicu 1991. godine kroz prizmu novinskih natpisa.....	31
6. Metoda usmene povijesti provedena među članovima Slovenskog doma KPD „Bazovica“...43	
6. 1. „Doma smo bili tu in tam. Tu meje nikdar ni bilo.“.....	43
6. 2. „Primorcima i dan danas to smeta.“.....	49
6. 3. „Moj kraj i moji ljudi su iz Istre, slovenskog i Hrvatskog primorja. Tu je moj dom.“.....	52
6. 4. „Nije bilo bitno tko si i što si, bio je bitan rad i kako preživjeti.“.....	53
6. 5. „Moj nono nije htio uzet osobnu jer je rekao da ide Doma.“.....	56
6. 6. „Danas je jezik prepreka za zapošljavanje.“.....	60
6. 7. „Moja domovina je moj jezik!“.....	61

7. Zaključak.....	65
8. Literatura.....	67

1. Uvod

Diplomski rad na temu „Pogled stanovnika Kvarnera na slovensko–hrvatsku granicu nekada i danas“ započela sam pisati još u prosincu 2019. godine, kada sam i počela intervjuirati ispitanike - pripadnike slovenske nacionalne manjine u Rijeci, ali i članove Slovenskog doma Kulturno prosvjetnog društva „Bazovica“. Zametak diplomskog rada nastao je kao kraći seminarski rad kolegija na drugoj godini diplomskog studija pod nazivom „Društvena povijest Srednje i Jugoistočne Europe u 19. i 20. stoljeću“. Intervjuiranje je činilo osnovu samog istraživanja za seminarski rad, ali i diplomski rad, a ujedno je to i glavna motivacija zbog koje sam krenula istraživati samu problematiku. Intervjuirajući pripadnike slovenske nacionalne manjine shvatila sam koliko osobnih priča i doživljaja osoba može iznijeti o temi granice, te koliko je zapravo tema kompleksna. U recentnije vrijeme tema pograničja, kao i pograničnih identiteta uz granicu, postaje značajnom temom za istraživanje u društvenim znanostima. Daljim istraživanjem problematike otkrila sam da me zanima tema granice ispričana kroz novinski tisak devedesetih godina 20. stoljeća. Slovensku nacionalnu manjinu čine pripadnici kolektiva u Republici Hrvatskoj te svaki od njih pamti svoju priču, a upravo zbog tih priča pišem ovaj rad.

Cilj ovog rada je prikazati život na pograničnom prostoru Kvarnera nakon uspostave granice 1991. godine. Pogраниčni je prostor Općine Ilirske Bistrice na određen način činio prirodno zaleđe Rijeke i njene šire okolice. Proces koji su nastajali godinama i stoljećima nakon 1991. godine su se počeli mijenjati zbog tvrde granice i drugačijih pravila koja su stupila na snagu uspostavom dviju samostalnih država. Povezanost između stanovnika pograničnih mjesta, Slovenaca i Hrvata jenjava s vremenom, nakon uvođenja granice, a pogranična mjesta, poput Ilirske Bistrice, prestaju gravitirati Rijeci i okreću se Ljubljani (izjava ispitanice br. 1 (S. G., Vele Mune)).

Tijekom istraživanja otvarala su se nova pitanja vezana za osjećaje pograničnog stanovništva prilikom uvođenja granice te me zanimalo kako su se osjećali pripadnici slovenske nacionalne manjine koji su ostali „odsječeni“ od svoje domovine. Ujedno se otvara i pitanje na koji način su hrvatske dnevne novine prikazivale i izvještavale o promjenama na granici.

Tema slovensko-hrvatske granice postaje temom pisanja u recentnije vrijeme jer je arbitražna presuda između Hrvatske i Slovenije bila aktualna tema u 2018. godini. Jedna od autorica koja se bavila problematikom slovenske nacionalne manjine, kako na prostoru cijele Hrvatske, tako i u

Rijeci, je Barbara Riman. Upravo je članak „Slovenska zajednica u Rijeci od 1945. do 1991. godine“¹ činio osnovu za moja daljnja istraživanja. Važan je i članak „Živ Hrvat, mrtev Slovenec: vpliv meje na prebivalstvo na primeru občine Ilirska Bistrica in Kvarnerja“,² koji me upoznao s određenim procesima prisutnima među stanovništvom slovenskog pograničnog prostora. Memoari Janeza Janše pod naslovom „Pomaci-Nastajanje i obrana slovenske države 1988. - 1992.“³, činili su dobar temelj za nastanak slovenske države jer je tamo opisan desetodnevni rat u Sloveniji i počeci nastanka slovensko-hrvatske granice. Upitnik koji sam koristila prilikom intervjuiranja pripadnika slovenske nacionalne manjine u KPD „Bazovica“ u Rijeci sastavila sam na temelju upitnika kojim je bilo provođeno istraživanje slične tematike, a čiji rezultati su objavljeni u radu: „Rijeka i planina, granica i ljudi: studija slučaja života pograničnog stanovništva Donjekupske doline i Žumberačkog gorja“⁴

1. 1. Metode istraživanja

Metoda usmene povijesti (Oral History) provedena je na temelju intervjua ispitanika te na temelju njihovih sjećanja na uvođenje granice 1991. godine.

Osnovna metoda istraživanja bila je provođenje intervjua metodom usmene povijesti (Oral history) gdje je u središte zanimanja bila postavljena 1991. godina i uspostavljanje tvrde granice između Republike Slovenije i Republike Hrvatske. Usmena povijest je metoda prikupljanja povijesnih podataka dobivenih usmenim razgovorom ili intervjuom s obiteljima i pojedincima koji su prisustvovali povijesnim događajima ili dijele zanimljiva i drukčija mišljenja o svakodnevnom životu u bližoj ili daljoj prošlosti.

Intervju koji se provodi sastoji se od temeljito pripremljenih pitanja kojeg ispitivač ispituje te bilježi na diktafon ili mobitel (danas) te kasnije transkribira ili sažima i pohranjuje u arhivima i knjižnicama.

¹ RIMAN, „Slovenska zajednica u Rijeci od 1945. do 1991. godine“, 535.-554.

² RIMAN, MARKELJ, „Živ Hrvat, mrtev Slovenec: vpliv meje na prebivalstvo na primeru občine Ilirska Bistrica in Kvarnerja“, 127.-148.

³ JANŠA, *Pomaci- Nastajanje i obrana slovenske države 1988. - 1992.*

⁴ RIMAN, ŠKILJAN, „Rijeka i planina, granica i ljudi: studija slučaja života pograničnog stanovništva Donjekupske doline i Žumberačkog gorja“, 401.-439.

Ukupno sam intervjuirala dvadeset ispitanika. Sedam ispitanika ispitala sam u prosincu 2019. godine. Od sedam ispitanika, dvoje ispitanika sam intervjuirala, a njih šestero mi je odgovore na pitanja poslalo na moju elektroničku adresu. Trinaest ispitanika ispitala sam u srpnju 2020. godine. Svih trinaest intervjuirala sam telefonskim putem, a odgovore sam bilježila u Word programu. Svi ispitanici bili su s područja Rijeke i okolice. Uzorak ispitanika temeljio se na tome da su početkom devedesetih (preciznije 1991. godine) najstariji, ali i najmlađi ispitanici imali između trideset i četrdeset godina. Upravo zbog pandemije COVID-19, nisu svi ispitanici odgovarali postavljenom uzorku, tri ispitanice su u tom razdoblju imale manje od trideset godina. Usmeno intervjuiranje trajalo je najduže jer bi se tijekom razgovora s ispitanikom postavljala potpitanja na koja bi se osvrtno i opsežno odgovarali. Telefonsko intervjuiranje prosječno je trajalo dvadesetak minuta, a razgovorljiviji ispitanici bi produžili razgovor na četrdeset minuta. Najkraći odgovori na pitanja bili su poslani elektroničkim putem, napisani u Word dokumentu.

Tri ispitanika ne žive na području grada Rijeke nego na prostoru oko granice: Mune, Saršoni te Opatija. Iako je postojala mogućnost da neću uspjeti intervjuirati ispitanike zbog pandemije COVID-19, svejedno sam nastojala prikupiti dovoljan broj ispitanika te od zamišljenih dvadeset i pet uspjela sam intervjuirati dvadeset ispitanika. S vremenom sam se trudila prikupiti veći broj ispitanika, no ipak neki ispitanici nisu bili dostupni ili nisu htjeli pristupiti intervjuu.

Intervjui napravljeni u srpnju 2020. godine bili su temeljeni na istim pitanjima iz prosinca 2019. godine. S obzirom na to da je ispitivanje u prosincu 2019. godine bilo na određeni način pilotno istraživanje i da se pokazalo uspješnim, što se tiče prikupljenih podataka i mogućnosti njihove interpretacije, a i zbog intrigantnosti teme, odlučila sam nastaviti istraživanje, povećavajući broj ispitanika, te njihove odgovore i pridobivene podatke predstavljam u ovom diplomskom radu.

Istraživanja problematike granice kao i pograničnog područja u dosadašnjim se istraživanjima nisu doticala stanovnika u pograničnom području,⁵ a upravo je njihov doprinos u društvenom pogledu granice najvažniji. Također, jedna ispitanica odrasla je u Ilirskoj Bistrici te je prilikom intervjua rekla da je cijeli život imala veći osjećaj da Ilirska Bistrica gravitira Rijeci nego Ljubljani.⁶ Grad

⁵ KLEMENČIČ, „Slovensko hrvaška obmejna regija in njene funkcije v povezovanju med Hrvaško in Slovenijo in v luči Evropske integracije“, 7.-16.

⁶ Potvrdu ove izjave nailazim i u literaturi: RIMAN, MARKELJ, „Živ Hrvat, mrtev Slovenec: vpliv meje na prebivalstvo na primeru občine Ilirska Bistrica in Kvarnerja“, 127.-148.

Rijeka nije pogranični grad, ali nalazi se svega tridesetak kilometara⁷ od graničnog prijelaza Rupa – Jelšane koji dijeli Hrvatsku i Sloveniju, te su stanovnici Rijeke i slovenskih područja uz granicu (npr. prostor općine Ilirska Bistrica) bili svakodnevno povezani, kako cestovnim infrastrukturnama, gospodarskim i ekonomskim vezama, tako i rodbinskim vezama. Neki ispitanici cijeli su život proveli u Rijeci, ali su sezonski (na praznike, fakultet) ili čak svakodnevno (posao) odlazili iz Slovenije u Rijeku. Ovo istraživanje ne ispituje političke granice (čak su se neki ispitanici ogradili upravo ovog pitanja) nego društvenu povezanost između Hrvata i Slovenaca koji žive blizu granice.

Ispitanici su podijeljeni u dvije skupine, jedna koja je intervjuirana u prosincu 2019. godine te druga intervjuirana u srpnju 2020. godine. Ove dvije skupine promatrane su kroz prizmu vremena, što ne mijenja sjećanja na 1991. godinu, ali mijenja percepciju prema granici danas, a to je pandemija u kojoj živimo na granici i izvan granice. Svih trinaest ispitanika (ispitanih u srpnju 2020.) izdvojilo je pandemijsku situaciju COVID-19 kao otegotnu okolnost prilikom prelaznja granice.

Osim intervjuiranja, prikupljala sam i novinske članke iz hrvatskog (riječkog) dnevnika „Novi list“. Najprije sam krenula od siječnja 1989. godine, a zatim sam prešla na ljeto 1989. godine kada se u Republici Sloveniji događaju promjene koje će i rezultirati neovisnošću 1991. godine. Najznačajnija stavka prilikom pregledavanja novina, ali i novinskih članaka je „znati ono što tražiš“, tj. znati naći ključan članak ili informaciju.⁸ Nakon nekoliko mjeseci pregledavanja, počevši od siječnja 1989., stekla sam ideju što naći i u kojoj rubrici u novinama. Zatim sam krenula na 1990. i 1991. godinu, gdje sam se zadržala na lipnju, srpnju i kolovozu 1991. godine. Pratila sam događaje u ljeto 1991. godine jer sam pretpostavljala da će se spominjati i pisati o pitanju granice 1991. godine. Naišla sam na članke koji su pisali o uvođenju granice. U diplomski sam rad uklopila samo one članke koji su se direktno doticali tematike pitanja granice, ali i slovenske politike 1991. godine. Novine čine nepregledni izvor podataka o ratnoj svakidašnjici, kao i o procesu uvođenja granice nakon raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

1.2. Slovenski dom KPD „Bazovica“

⁷ [„Google Maps. Rupa“](#)

⁸ JANE SECKER, „Newspapers and historical research: a study of historians and custodians in Wales“, 232.

Svi intervjuirani ispitanici članovi su Slovenskog doma KPD „Bazovica”. Slovenski dom KPD „Bazovica” djeluje u Rijeci od 1947. godine. Same početke samoorganiziranja pripadnika slovenske zajednice možemo promatrati još 1909. kada je osnovano „Slovensko društvo na Rieci”, koje je djelovalo do početka 1913. godine.⁹ Nakon ukidanja navedenog društva, nastaje „Slovensko društvo Ščipalnik” na Zametu, koje je djelovalo godinu dana. Uglavnom su iste osobe djelovale u navedenim društvima i formirale društva kao takva. Potrebno je napomenuti da je Zemet, prije Prvog svjetskog rata, bio selo pored Rijeke te je „Slovensko društvo u Rijeci” organiziralo izlete u Zemet i to kod gostioničara Finderlea (danas Žanamari). Osim gostionice kod Finderlea, Slovenci su se okupljali u gostionici Josipa Čekade na Kantridi.¹⁰ Upravo su gostionice od prvih osnivanja društava (kraj 19. stoljeća) pa do kraja Drugoga svjetskoga rata imale važnu ulogu u okupljanju pripadnika različitih zajednica.¹¹ Od 1927. do početka Drugoga svjetskoga rata djeluje „Slovensko izobraževalno društvo Simon Gregorčič na Sušaku”. Nakon Drugoga svjetskoga rata nastaje FNRJ, zemlja federativnog uređenja, formirana od šest republika u kojoj su Slovenci bili jedan od konstitutivnih naroda. Najvažniji inicijator formiranja Slovenskog doma KPD „Bazovica” i slovenskog odjeljenja u Osnovnoj školi „Mateotti”, bila je učiteljica Zora Ausec. Društvo je osnovano 2. listopada 1947., a tomu je prethodio cijeli niz sastanaka, i to sve od 22. lipnja 1947., kada je ujedno formiran i „pripravljalni odbor”.¹² Bazovica ili tal. Bazovizza mjesto je kraj Trsta te je ujedno to mjesto podsjetnik na četiri žrtve koje su uhićene i ubijene 1930. godine.

Najznačajnije djelovanje KPD „Bazovica” je na kulturnom području. Okupljaju se mladi i odrasli u različitim sekcijama: mješovitom zboru, dramskoj, literarnoj, studentskoj, omladinskoj, folklornoj i danas u fotografskoj skupini. Uloga društva njegovati je identitet Slovenaca u Rijeci i u Hrvatskoj, njegovati slovensku samosvijest i slovenski jezik, njegovati slovensku kulturu, održavati dobre i prijateljske odnose s hrvatskim narodom.¹³

⁹ RIMAN, „Slovenska zajednica u Rijeci od 1945. do 1991. godine“, 535.-554.

¹⁰ Isto

¹¹ Isto

¹² RIMAN, „Slovenska zajednica u Rijeci od 1945. do 1991. godine“, 535.-554.

¹³ Isto

2. Granica i pograničje

Pitanje identiteta pripadnika slovenske nacionalne manjine te njihovo viđenje granice, kao i odnosa prema Republici Sloveniji, definiraju i mnogi drugi odnosi, prema kraju u kojem žive odnosno prema većinskom stanovništvu u Republici Hrvatskoj.

Kada promišljamo o nečijem identitetu, pozicioniramo ga u odnosu na druge pojedince,¹⁴ u ovom slučaju pripadnike slovenske nacionalne manjine pozicioniramo prema granici Republike Slovenije i Republike Hrvatske. Istovremeno, pokušavamo odgovarati na pitanje tko smo mi te se identificiramo u odnosu na druge, a pritom mislimo na kvalitete drugih te koliko smo različiti od drugih. Identificirati nekoga ne implicira samo u stanju razlikovati tu osobu od drugih nego je identificirati s drugima.¹⁵ Zapravo, nužno je naći nekog drukčijeg (kvalitativno) od sebe te se opredijeliti za sebi sličnu nekolicinu.

Postoji stoljetna povezanost pokrajina na slovensko-hrvatskoj granici, bila ona gospodarska, obiteljska, ili danas, turistička. Uvođenje granice nije prekinulo međukulturalne veze između dva naroda koje su na pograničnim prostorima najčešće bile obiteljske. Hazler navodi da se u desetljećima nakon osamostaljenja dviju država, intenzivnost razmjene smanjila te u mjestima između Slovenije i Hrvatske (npr. Rijeka, Metlika, Samobor, Brežice, Zagreb, Rogaška Slatina, Ormož, Čakovec, Varaždin, Mursko Središće, Središće ob Dravi, Lendava i itd.) (prije) osjetno se vidjela svakodnevna migracija između mjesta i dvije države.¹⁶ Jedna od sličnosti slovensko-hrvatskog pograničnog mjesta je da su pokrajine (regije) koje se nalaze uz granicu gusto naseljene te se nalazi dosta gospodarskih i trgovinskih središta, (Ilirska Bistrica, Metlika, Bregana, Brežice, Pregrada, Ormož, Lendava itd.) koja gravitiraju većim središtima u Hrvatskoj (Zagreb, Rijeka i Čakovec).

2.1. Rijeka kao treći prostor i granica u umjetnosti i filozofiji

Treći prostor je prostor ambigviteta, prostor u kojem nitko nije kod kuće na način na kojega nacionalni i nacional(istički) koncept doma definira pripadnost prostoru.¹⁷ Fabrio u djelima

¹⁴ PETKOVIĆ, *Identitet i granica*, 232.

¹⁵ Isto

¹⁶ HAZLER, „Stavbe ob meji“, 45.

¹⁷ PETKOVIĆ, *Identitet i granica*, 243.

„Vježbanje života“ kao i „Benerikina kosa“ čitatelje navodi na zaključak kako Rijeka gotovo nikad nije imala jedan jezik i jednu kulturu. Njegovi likovi obilježeni su i označeni vremenima i mjestima te su im pridodane kulture i jezici, a da oni nisu ni svjesni vlastitih korijena. Povjesničari su težili tome da Rijeku vremena Fabrijeve pseudo-dokumentarne fikcije tumače kao hrvatski (ili talijanski) monolit (ovisi s koje strane granice, „objektivno“ gledaju), te bi svoju objektivističku rekonstrukciju vremena trebali obogatiti perspektivama koje, oduzimajući snagu tradicionalne povijesti (Nietzsche), osvjetljavaju pogranične zone akademskog diskursa i tako na svjetlo dana donose elemente „istinske povijesti“ koja je posljedica geneološkog zahvata u vrijeme.¹⁸

U skiciranju četvrtog svijeta/prostora, umoran od (ne)mogućnosti da prijeđe granicu bez barem jednosatnih ispitivanja, Guillermo Gómez-Peña¹⁹ odlučio je nadići zbilju u kojoj su ga sputavali zakon i međunarodni sporazumi.²⁰ Guillermo Gómez-Peña odlučio je izvesti preformans „Štrigun s Granice“ došavši do zaključka da „odbijene osobe“ (one koje ne uspiju prijeći granicu) nikad ne pronađu put natrag u svoje preformanse.²¹ Time nam on želi pokazati koliko je granica aktivna i moćna stavka u državnoj politici te nam dokazuje da se teritorijalnost shvaća kao nešto bitno u samoodređivanju. Istovremeno, on pobija važnost granice kao nešto bitno i preformans dovodi do banalnosti tako da Štrigunove kostime i scenska pomagala pokapa u simboličnom pogrebu koji se zbiva na samoj meksičko-američkoj granici. Preformans predstavlja identitet i granicu. Štrigun je taj koji s umjetnikom putuje preko granice (i vraća se natrag) te mijenja identitete (američki-španjolski), da bi nakraju preformansa pokopao zbir svih identiteta na granici koja ne predstavlja ništa drugo nego li dogovorenu sponu između dvije ili više država. Peña navodi: „Ja sam nomadski meksički umjetnik/pisac u procesu čikanizacije, što znači da se polako približavam Sjeveru, nego i od španjolskog do spangliša, a zatim i do engleskog: od ritualne umjetnosti do visoke tehnologije: od književnosti do umjetnosti performansa; od statičkog značenja identiteta sve do repertoara umnoženih identiteta. Jednom kad dođem tamo, ma gdje da to bilo, slijedi prokletstvo vraćanja, nakon čega se javlja ona opsesivna želja da ponovim putovanje. Na neki način, ja sam Sizif s Granice.“²² Peña granicu nosi sa sobom i kuda prolazi, stvara sebi nove granice. Kultura je ta koja

¹⁸ PETKOVIĆ, *Identitet i granica*, 244.

¹⁹ Guillermo Gómez-Peña slobodni je meksički umjetnik, performer, aktivist i pisac.

²⁰ PETKOVIĆ, *Identitet i granica*, 326.

²¹ Isto

²² PETKOVIĆ, *Identitet i granica*, 329.

stupa na ispražnjeno mjesto geopolitike i politike, umjesto granice na koju Peňa zaboravlja da predstavlja autoritet.

Promatranje granice kroz oči Peње, zapravo možemo vidjeti i pripadnike slovenske nacionalne manjine, kao i sve stanovništvo koje živi s obje strane granice, koje u jednom trenutku u odnosu na svoju državu u kojoj žive otkrivaju jedan identitet, a u drugoj uz koju žive te vežu mnoge privatne i poslovne spona, otkrivaju drugi identitet. Na kraju se ne mogu odlučiti te u sebi stalno nose komadić slovenskog, kao i komadić hrvatskog identiteta, te time mijenjaju i doživljaj samoga sebe.

2. 2. Identitet, nacija i pogranični prostor

Građanima dvadeset i prvog stoljeća, onima koji su svjesni svijeta oko sebe, takozvani fiksni identiteti ne bi trebali biti predmetom interesa.²³ Pritom mislim na fiksne identitete kao samodate nacionalnosti koje stječemo u zemlji u kojoj smo rođeni. Biti Hrvatom samo zato što smo rođeni u Osijeku ili biti Slovencem samo zato što potječemo iz Kranjske, to je nešto što čini fiksni identitet. S druge strane, identiteti su fikcionalni, razlomljeni i fragmentirani. Samom pojmu identiteta pridodaju se različita značenja, ali sociološki pristup identitetu najzastupljeniji je u društvu. U sociologiji identitet čini skup značajki koje određuju posebnost pojedinca ili skupine u smislu različitosti ili pak pripadnosti u odnosu na druge pojedince ili skupine.²⁴ Razlikujemo dvije vrste identiteta, a to su individualni i društveni identitet. Individualni identitet određujemo mi sami, pitajući se „tko sam ja i što sam ja?“. Društveni identitet čini identitet koji nas određuje kao pripadnike neke slične skupine te nas istovremeno pita „tko smo mi?“, a može biti spolni ili rodni, dobni, seksualni, rodbinski, jezični, vjerski, nacionalni, regionalni, klasni, profesionalni, organizacijski, klupski, politički, tradicionalni, moderni, itd.²⁵ Neki su identiteti podijeljeni ili višestruki, što znači da pojedinac može istodobno pripadati različitim skupinama, poput jezičnih (npr. dvojezičnost), profesionalnih (osoba s dva ili više zanimanja), regionalnih (npr. Istranin, Hrvat, Europljanin), a neki identiteti su kategorijski ili isključivi (npr. spol/rod, nacionalnost).²⁶ Petković navodi da je biti Hrvatom ili Amerikancem ono što sačinjava lokalni i kontekstualni identitet.²⁷ S druge strane, identiteti ovise o kulturi te su oni promjenjivi unutar kulture. Što znači

²³ Isto, 146.

²⁴ „Natuknica“.

²⁵ Isto

²⁶ „Natuknica“.

²⁷ PETKOVIĆ, *Identitet i granica*, 22.

da se s promjenom kulture mijena i identitet, zapravo osjećaj sebstva koji osoba njeguje u sebi. Promjena kulture može se dogoditi i promjenom mjesta življenja, različitim kontaktima s okolinom, stupanjem u zajednicu (prijateljsku i bračnu (partnersku)) i sl. Identiteti jesu esencijalno nestabilni i promjenjivi. Suvremena antropološka poimanja identiteta ističu njegovu dinamičnu i fluidnu prirodu te činjenicu da je riječ o procesu, a ne o nepromjenjivu konstrukt²⁸. Multikulturalizam se, u stvari, koristi kao širi pojam za različite vrste teškoća koje se tiču politike razlike i/ili identiteta, pri čemu su sve te varijante izrazito kontekstualno determinirane, tako da se kao cjelovita ideja može tretirati samo u heurističke svrhe.²⁹ Sa stanovišta njegove upotrebe, multikulturalizam se obično smješta u politički i obrazovni kontekst: kao politika priznavanja razlike i kao epistemički multikulturalizam.³⁰

Jedna od čestih zabluda mnogih nacionalnih i građanskih intelektualaca jest da postoji fiksni identitet. Nju u pravilu potkrepljuje pretpostavka da je granica njihova jezika zapravo granica njihova svijeta, dok je, mnogima među rečenima, u stvari, granica njihova jezika granica njima poznatog svijeta. I to hrani mnoge monokulturalne fobije koje se s vremenom pretoče u kulturalnu mantru pri samome spomenu granice. Granice, uvjerenje je monokulturalnih, ograđuju, dijele, osiguravaju i čuvaju identitet.³¹

Povijesno pamćenje (s) prostora bivše Jugoslavije, svjedoči kako o opasnostima zaborava identiteta, tako i o opasnostima bespogovornog, monološkog, inzistiranja na njemu.³² Takvi identiteti bili su nametani, bilo ideološki ili klasni, a na etničke i nacionalne identitete se zaboravljalo. Tek nakon raspada socijalističkog režima, ali i raspada Jugoslavije početkom devedesetih, javlja se ponovno oživljavanje takvih (nacionalnih) identiteta.

2. 3. Što li je nacija i kako objasniti nacionalnost?

Kao entitet s društvenopovijesnom relevantnošću, moderna je nacija stupila na pozornicu povijesti otprilike u doba Francuske revolucije i Napoleonskih ratova.³³ Na prostoru Srednje Europe se u

²⁸ „Struna“.

²⁹ GAČANOVIĆ, „Kultura i identitet kao politički neizbežni koncepti: Preludijum za prilagođavanje antropološke debate o multikulturalizmu političkoj realnosti.“, 230.-251.

³⁰ Isto

³¹ Isto, 231.

³² Isto, 23.

³³ KOSI, *Kako je nastala slovenska nacija*, 2.

nadolazećim desetljećima vodila polemika o tome kako oblikovati moderni nacionalni pokret te je istoznačnicom postalo polje politike i nacionalnosti.

Povijest europskih nacija i nacionalizma prije svega je povijest međunacionalnih političkih sukoba i obračuna, kao i nacionalne mržnje.³⁴ Što razlikuje Slovence od Neslovenaca? Je li to 1848. godine bio letak Matije Majara „Kaj Slovenci terjamo?“ koji je obilježio jedan od početka oblikovanja slovenskog nacionalnog pokreta? Nacionalizam opisuje Benedict Anderson u raspravi „Nacija- zamišljena tradicija“ te je ujedno i ovaj koncept i najbliži teoriji nacije u 19. stoljeću. On navodi da je moderna politička doktrina snažno prožeta vjerskim diskursom te da je nacionalna pripadnost uvelike prožeta u duboko vjerskom osjećaju.³⁵ Nacionalizam, kao politička doktrina, utemeljen je na emocijama i vjeri te iz toga možemo zaključiti da su pojedinci (kasnije i mase) bili spremni umrijeti za nadu koja konstruira nacionalnu budućnost. Nacija se u „našim“ predodžbama shvaća kao entitet koji je postojao i „prije nas“, kao entitet koji naseljava prostore „naše Domovine“, dakle ona područja na kojima leže grobovi „naših“ predaka.³⁶

Pojam nacionalizma počinje se mijenjati poslije 1870. godine te se nastoji postupno udaljiti od svoje prvotne liberalne i demokratske varijante.³⁷ Počinje s pozivanjem na etnicitet i jezik. Što označava riječ nacija i je li ona istovjetna s narodom? Etimologija tumači kako je riječ narod prvo značila „ono što se narodi, porodi“, a riječ nacija koja je preuzeta i prilagođena slovenskom (i hrvatskom) preko njemačke *Nation* iz latinskog, slično tomu znači „ono što se (na)rodi, rođenje“.³⁸ Također isti autor (Kosi) navodi da se pod terminom *nacija* podrazumijeva politički konstruiran narod, narod s vlastitom (nacionalnom) državom. U historiografiji pojam nacije koristio se tijekom povijesti u različitim značenjima.

Nacionalnost ne čini samo osjećaj pripadnosti nekom kolektivnom tijelu nego je ona osjećaj solidarnosti i zajedničkog interesa. Benedict Anderson percipira naciju kao „zamišljenu političku zajednicu, i to zamišljenu kao istovremeno inherentno ograničenu i suverenu.“³⁹ Nacija je zamišljena tvorevina te zasigurno svi pripadnici iste nacije neće upoznati veliku većinu iste nacije.

³⁴ KOSI, *Kako je nastala slovenska nacija*, 2.

³⁵ Isto, 3.

³⁶ KOSI, *Kako je nastala slovenska nacija*, 3.

³⁷ Isto, 38.

³⁸ Isto, 40.

³⁹ ANDERSON, *Nacija: zamišljena zajednica*, 17.

Ograničena je jer „čak i najveće nacije koje broje i milijardu ljudi, imaju određene, iako rastezljive granice, s one strane kojih se nalaze druge nacije.“⁴⁰ Nacija se istovremeno zamišlja kao suverena jer se pojam pojavio onda kad su prosvjetiteljstvo i revolucija razbili legitimitet hijerarhijskoga dinastičkog kraljevstva koje vlada po milosti božjoj.⁴¹ Miroslav Horch smatra da postoje dvije različite situacije u okviru kojih dolazi do početka oblikovanja nacija. U prvom se slučaju moderne nacije pojavljuju kao posljedica društvene preobrazbe u procesu prijelaza iz feudalnog staleškog društva u kapitalističko društvo građana.⁴² U drugom se slučaju nacije oblikuju iz nacionalnosti, točnije da u trenutku kad su se uspostavile kao nacije: nisu imale svoj etnički podudaran vladajući stalež, oblikovali su etničku jedinicu koja nikada nije bila neovisna politička jedinica te nikada nisu imale neprekinutu tradiciju kulturnog stvaralaštva na vlastitom književnom jeziku.⁴³

2.4. Pitanje granice

Pojam slovensko-hrvatske granice počinje se pomnije istraživati nakon uvođenja granice 1991. godine. Predmetom spora oko razgraničenja između Republike Slovenije i Republike Hrvatske postaje tek raspadom nekadašnje Jugoslavije.⁴⁴ O slovensko-hrvatskoj granici o upravno-političkom smislu možemo govoriti od 1945. godine. Ulaskom 1945. godine u drugu Jugoslaviju, trebalo je urediti granice među Hrvatskom i Slovenijom. U vrijeme Jugoslavije granice na moru između Hrvatske i Slovenije nisu bile jasno određene.⁴⁵ Predmetom spora ili kako literatura naziva: spor o razgraničenju, nastaje 2004. godine. Pitanje granice temelji se na povijesnim i političko-upravnim granicama, crkveno-upravnim granicama i zemljišno-posjedničkim granicama. Javljaju se različiti interesi za razgraničenje, kao i različiti procesi koji se pojavljuju u današnjem pograničnom području te izazivaju interes kod znanstvenika različitih grana (povijest, etnologija, geografija, psihologija i itd).⁴⁶

Dužina slovensko-hrvatske granice iznosi 670 kilometara te je to ujedno i najduža granica koja graniči s Hrvatskom. Granica je do 1991. godine predstavljala unutrašnju administrativnu granicu

⁴⁰ Isto, 18.

⁴¹ Isto

⁴² Isto, 46.

⁴³ Isto

⁴⁴ REPE, „Vloga Slovenskih politikov in diplomatov pri določanju meja“, 109.-117.

⁴⁵ ZAJC, „The Slovenian-Croatian border: History, representations, inventions“, 499.-510.

⁴⁶ RIMAN, ŠKILJAN, „Rijeka i planina, granica i ljudi: studija slučaja života pograničnog stanovništva Donjekupske doline i Žumberačkog gorja“, 401.-439.

te nije postojala tvrda granica kakvu danas vidimo, stoga je i komunikacija među stanovništvom u pograničnom prostoru bila lakša nego li je to danas. Na pograničnom području slovensko-hrvatske granice živi na slovenskoj strani oko 320.000 ljudi (i od toga 16.300 Hrvata) dok na hrvatskoj strani na prostoru cijele Hrvatske (ne samo pograničnog područja) živi oko 1.6 milijuna ljudi (14.500 Slovenaca), što je podatak iz 2001. godine.⁴⁷ Pogranično područje Republike Slovenije prema Hrvatskoj sastavljeno je od osamnaest općina.⁴⁸ U njima živi ukupno 462.683 stanovnika, što čini 23,35 % cjelokupnog stanovništva Slovenije (podatak iz 2000. godine).⁴⁹ Popis stanovništva iz 2011. godine navodi da u Republici Hrvatskoj živi 10.517 Slovenaca, tj. 0,25 % od ukupnog stanovništva.⁵⁰ Godinama su se njegovali odnosi između naselja na granici kao i brakovi između stanovništva današnjih slovenskih i hrvatskih krajeva. Stanovnici pograničnih mjesta prilikom sklapanja brakova dobivali bi zemlju na susjednoj strani današnje granice, koja nije predstavljala problem. Danas su te osobe dvovlasnici, koji imaju problema uopće doći do svoje zemlje. Nakon uspostave granice, propitkivalo bi se čija je to zemlja, „naša“ ili „vaša“. Također, javljali su se problemi poput plaćanja katastarskih dodataka na obje strane te su se vlasnici često odlučili prodati zemljište. Uspostavom tvrde granice 1991. godine, problem se javio i na području trgovine, školstva kao i na području vjerskog života. Slovenski i hrvatski obrti i poduzeća opskrbljivali su pogranični prostor upravo zbog blizine i lakšeg prijevoza dobara. Hrvatski stanovnici, koji su do 1991. godine radili na slovenskoj strani, izgubili su posao, dok su ostali, koji su uzeli državljanstvo ostali su raditi u Sloveniji.⁵¹ Dio zagrebačkog dohotka trošio se preko granice u Sloveniji, u rekreativne svrhe i za kupovinu, dok su te aktivnosti smanjene u poslijegraničnom razdoblju. Na području Macelja i Bregane živi se miran suživot, ali postoji slaba društvena i gospodarska suradnja kao što se primjećuje razdvajanjem nakon utemeljenja državne granice. Učenici pograničnog prostora odlazili su u škole koje su im bile bliže i lakše se organizirao prijevoz, ljudi su odlazili na posao koji im je bliži, ista stvar je bila s crkvom kao i grobljima - bez obzira nalazio se on na slovenskoj ili hrvatskoj strani. Takav primjer groblja jest groblje u Jelšanama u kojem su pokopani stanovnici sedam slovenskih (Jelšane, Dolenje, Veliko

⁴⁷ Vidi u: KLEMENČIČ, „Slovensko hrvaška obmejna regija in njene funkcije v povezovanju med Hrvaško in Slovenijo in v luči Evropske integracije“, 7.-16.

⁴⁸ LUČEV, „Autohtonost Hrvata u Sloveniji“, 301.-303.

⁴⁹ Isto

⁵⁰ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Popis 2011.

⁵¹ STIPERSKI, KOCHI PAVLAKOVICH, „Odnosi i veze u prigraničnim područjima na primjeru hrvatsko-slovenske granice“, 119.-134.

Brdo, Novokračine, Sušak i Nova Vas) i sedam hrvatskih sela (Lisac, Rupa, Lipa, Škalnica, Pasjak, Šapjane i Brdce).⁵² Stanovnici Rupe putuju u Jelšane na groblje te moraju prelaziti granični prijelaz. Stanovnica iz Rupe, M. U., navodi da prilikom odlaska na groblje u Jelšanama postoji vjerojatnost zakašnjenja na sprovod ako granični prijelaz prelazi dosta ljudi. Iako posjeduje propusnicu, to joj ne ubrzava prelazak.⁵³ Jelšansko groblje smješteno je uz glavnu slovensku državnu cestu koja vodi do granice.

Pitanje granice je prema Hrvatskoj predstavljalo otvoreno pitanje u slovenskoj politici još u vrijeme prije slovenske samostalnosti.⁵⁴ Policija je trebala riješiti problem koji se stvarao, a to je kako preuzeti nadzor nad nekadašnjim republičkim granicama, posebno na području riječkih granica - Kupe i Sutle. Skupina stručnjaka (policija) izradila je nacrt „Kamen“ kako bi se osigurala republička granica. Na slovensko-hrvatskoj granici postavljene su improvizirane kućice kao primjer nadzornih točaka.⁵⁵ Pri uspostavi granice 1991. godine stanovnici pograničnog područja žalili su se na natpise „Pozor, državna meja!“, sa slovenske, ali i s hrvatske strane kao i na policijske službenike, teretna vozila i slično. U tom razdoblju, u procesu stjecanja slovenske i hrvatske neovisnosti, skupina stručnjaka bavila se s procesom razgraničenja dvije države. Jedan od prvih zakona prilikom osamostaljenja Republike Slovenije 1991. godine je „Zakon o nadzoru državne meje in o tujcih“ kojeg je donio slovenski parlament. Taj zakon donosi europske standarde prilikom održavanja granice, a to je da granicu više ne nadzire vojska nego državna policija te ne postoje granični prijelazi - postoje samo u korist prelaska stanovništva pograničnog prostora.⁵⁶

Otvorena granična pitanja

More

U 2005. godini dolazi slovenskog prijedloga zakona o proglašenju zaštićene ekološke zone i o epikontinentalnom pojasu te se o tom problemu raspravljalo u hrvatskim i slovenskim medijima.⁵⁷ Zapravo, ovo je pitanje postalo predmetom politike, a radilo se o isključivo pravnom pitanju.

⁵² PROSEN, „Posledice vzpostavitve južne državne meje“, 34.

⁵³ „Groblje na 100 metara, ali na granici čekaju satima“.

⁵⁴ KNEŽEVIĆ HOČEVAR, „Nekateri razmisleki ob preučevanju domačinskih razumevanj nacije v dolini zgornje Kolpe po vzpostavitvi slovenskohrvaške državne meje“, 29.–45.

⁵⁵ KNEŽEVIĆ HOČEVAR, „Nekateri razmisleki ob preučevanju domačinskih razumevanj nacije v dolini zgornje Kolpe po vzpostavitvi slovenskohrvaške državne meje“, 29.–45.

⁵⁶ Isto

⁵⁷ VIDAS, *Hrvatsko-slovensko razgraničenje*, 21.

Ishodište tog problema je u Piranskom zaljevu, odnosno u Savudrijskoj obali, zato ni nema konačne i cjelovite crte razgraničenja teritorijalnih mora Hrvatske i Slovenije.⁵⁸ Prema elementarnom međunarodnom pravu, epikontinentalni pojas obalne države obuhvaća morsko dno i podzemlje izvan granica njezinog teritorijalnog mora. Prema tome se i gospodarski pojas proteže izvan granica teritorijalnog mora.

Kontinent

Godine 2015. u novinama „Glas Istre“ objavljena je vijest da Slovenci postavljaju žičanu ogradu u Istri, uz rijeku Dragonju točnije Kanal sv. Odorika.⁵⁹ Stanovnici mjesta bili su zaprepašteni te su izjavili da takvo nešto nisu doživjeli od posljednjeg rata. Slovenska je vojska počela razvlačiti žicu na granici od Rupe do Pasjaka. Problem je jedino u tome što na Rupi i Pasjaku nije bilo ilegalnih prijelaza, barem ne migranata iz Sirije i Iraka.⁶⁰ Igor Barak, predsjednik Mjesnog odbora Rupa, a i matuljski općinski vijećnik komentira kako su Slovenci postavili žicu na Rupi i Pasjaku gdje prije nije bilo ilegalnih prijelaza. U Jelšanama je slična situacija. Mještani postavljanje žice smatraju nepotrebnim te navode da žica neće ništa promijeniti i da će svi oni disati isti zrak, odlaziti u Rijeku, na utakmice na Rujevicu te da zapravo ova žica predstavlja Balkan u malom.⁶¹ Stanovnica T.Š iz Ilirske Bistrice smatra da žičana ograda neće pokvariti međuljudske odnose među stanovništvom uz granicu, ali hoće među državama.⁶² Nadalje, navodi da ne vidi svrhu žice te da su mještani protiv žice, a opravdanje za stavljanje žice je takvo da se ona postavlja upravo zbog izbjegličke situacije.

3. Stvaranje slovenske nacije⁶³ i raspad Druge Jugoslavije

Potrebno je povijesno i kronološki shvatiti kako je nastala granica i kako se očitovalo pitanje granice nakon proglašenja hrvatske i slovenske neovisnosti.

Pregovori Srbije 1981. s ostalom Jugoslavijom za reviziju političkog sustava otegnuli su se sve do 1987. godine. Slovenija se već od 1981. godine prva najjasnije i najtvrdje oduprla Srbiji, što je za

⁵⁸ Isto

⁵⁹ „Slovenci uskoro postavljaju žičanu ogradu i u Istri?“.

⁶⁰ Isto

⁶¹ „Slovenska vlast ugrožava stoljetnu povezanost stanovništva: Žica ništa ne mijenja, i dalje dišemo isti zrak“.

⁶² Isto

⁶³ Autor Jernej Kosi detaljno opisuje fenomen stvaranja nacije, u ovom poglavlju se osvrćem na raspad SFRJ i Desetodnevni rat u Sloveniji.

sve bilo veliko iznenađenje, a za samu Srbiju i vrlo bolno jer su Slovenci tijekom rata 1941. – 1945. bili najodaniji srpski saveznici u Jugoslaviji.⁶⁴ Slovenci su sredinom osamdesetih godina jedini oblikovali ideju mogućeg izlaska iz Jugoslavije (Slovenski nacionalni program) i ulaska u Europu te s tim u vezi oblikovali su platformu višestranačkog pluralizma.⁶⁵ Savezni državno-partijski vrh, napose vojni, optužio je Sloveniju za dva najveća grijeha: razbijanje Jugoslavije i kontrarevoluciju što razara socijalizam.⁶⁶ Slovenija je nadalje nastavljala otpor prema Srbiji te je koalirala s Hrvatskom, istovremeno je podržavala Albance.

Nakon 1980. stanje se mijenja, nakon Titove smrti. Republike su donosile amandmane na svoje Ustave u kojima se proglasilo višestranačje. Godine 1986. objavljen je Memorandum SANU (Srpska akademija nauka i umetnosti), u kojemu je izložen velikosrpski program. Nadalje, jača agresivna srpska politika gdje 1987. godine na sjednici CK SK Srbije prevladavala politika Slobodana Miloševića, koji obećava rješenje krize na Kosovu.⁶⁷ Godine 1988. održan je „miting solidarnosti“ s kosovskim Srbima, a 1989. u Beogradu je održan protualbanski miting.⁶⁸ Istovremeno u Kninu organizirala su se „događanja naroda“ gdje su Srbi protestirali protiv suradnje slovenskih i hrvatskih političara s „albanskim separatistima“. Ovo je početak pobuna Srba u Hrvatskoj i početak promjena u Jugoslaviji. Narodi Jugoslavije žele samostalnost, a Srbija želi vodstvo u Jugoslaviji i centralizaciju ostalih naroda. U jeku višestranačkih izbora i nakon što je srpsko vodstvo odbilo prijedlog Slovenije i Hrvatske o preustroju Jugoslavije, napadi se pojačavaju.

Kao početak raspada SFRJ uzima se nekoliko događaja: donošenje Ustava iz 1974. godine, Titova smrt te odluka Srbije o ukidanju pokrajina.⁶⁹ Početak raspada Jugoslavije i ekspanzionistička nastojanja Srbije javljaju se u devedesetima, a to je i pravi raspored za određivanje parametra jugoslavenske drame na početku oružanih sukoba 1991. te se mora tražiti u povijesti Jugoslavije (od 1918.) i u nacionalnim ideologijama njezinih glavnih nacionalnih skupina - Srba, Hrvata,

⁶⁴ BILANDŽIĆ, *Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske*, 88.

⁶⁵ Isto

⁶⁶ Isto

⁶⁷ ĆORLUKIĆ, *Uzroci i rasap Jugoslavije*, 53.

⁶⁸ Isto

⁶⁹ ĆORLUKIĆ, *Uzroci i rasap Jugoslavije*, 53.

Slovenaca, Bošnjaka Muslimana, itd.⁷⁰ Hrvati i Slovenci ušli su u monarhističku Jugoslaviju jer su u njoj vidjeli jamstvo za teritorijalni integritet koji je 1918. ugrožavao talijanski iredentizam.⁷¹

3.1 Početak kraja 1988. ili vrhunac „slovenskog proljeća“⁷²

U prostorijama „Mikro Ade“ u Cankarjevoj 10 osniva se Odbor za čuvanje ljudskih prava, skraćeno odbor čiji je kolegij brojao više od trideset članova.⁷³ Odbor je predstavljao svojstven početak nečega što se dogodilo prvi puta u slovenskoj povijesti, a to je organizacija civilnog društva te očuvanje ljudskih prava. To se događalo u ljetnim mjesecima 1988. godine. Mediji (list „Mladina“), čak sto tisuća pojedinaca, tisuću organizacija, udruženje pisaca, umjetnici i intelektualci izrazili su potporu Odboru. Pripadnicima KOS-a iz Beograda, posebno pukovniku Aleksandru Vasiljeviću, ali i JNA i Jugoslaviji nije predstavljala uzbunu činjenica da su se oduprli i svi Slovenci (ima ih manje od desetine stanovništva Jugoslavije).⁷⁴ Ubrzo su se uvidjele razlike između članovima Odbora, ali i to da je partijska vlast istovremeno uzdizala Odbor da bi istodobno mediji govorili suprotno. Nina Komparić je u televizijskom dnevniku 21. travnja 1989. godine optužila Odbor da se kreće Šolovićeve stopama te da podupire Miloševićevu politiku.⁷⁵ Ubrzo su partijski političari i režimski mediji bili ti koji su optuživali Odbor za izvanredno stanje u Sloveniji.

U siječnju 1989. godine nastaje Demokratski savez Slovenije. Odbor za čuvanje ljudski prava nije se pretvorio u demokratski ili građanski forum kako je bilo prethodno očekivano. U SSSRN-u je osnovano Vijeće za čuvanje ljudskih prava da bi se javnosti pokazalo da se službena politika bavi očuvanjem prava. Naime, službena je politika sastavila temeljnu listu koja je Sloveniju vidjela unutar Jugoslavije dok je ostatak („Nova Revija“, Društvo pisaca i Demokratski savez) potpisao Majsku deklaraciju. Majska deklaracija vidjela je Sloveniju u samostalnoj slovenskoj državi te je prvi puta obznanjena na prosvjednom skupu na Kongresnom trgu, 8. svibnja 1989. godine.

⁷⁰ BANAC, *Raspad Jugoslavije*, 116.

⁷¹ Isto, 117.

⁷² JANŠA, *Pomaci- Nastajanje i obrana slovenske države 1988.-1992.*, 21.

⁷³ Kolegij se sastojao od tridesetak članova: Igor Bavčar, Bojan Korsika, Igor Omerza, Alenka Puhar, Gregor Tomc, Spomenka Hribar, Lojze Petrlje, Dušan Keber, Franc Zagožen, Ali Žerdin, Slavoj Žižek, Srečo Kirn, Pavle Gantar, France Bučar, Mile Šetinc, Matevž Krivic, Anton Stres, Rastko Močnik, Dare Valič, Marko Hren, Boris Cavazza, Alojz Križman, Viktor Blažič, Rado Riha, Braco Rotar, Tomaž Mastnak, Drago Demšar, Veno Taufer, Igor Vidmar, Tone Remc, Franko Juri i Bojan Fink

⁷⁴ JANŠA, *Pomaci- Nastajanje i obrana slovenske države 1988.-1992.*, 22.

⁷⁵ Isto, 23.

Centralni komitet SKS pod Kučanovim vodstvom odlučno se opredijelio protiv Majske deklaracije.⁷⁶ Krajem 1989. bio je potpisan Zakon o izborima te Zakon o političkom udruživanju. U tom razdoblju nastaje DEMOS⁷⁷, politička stranka (koalicija) koja je predstavila svoj Program 1990. godine te je tražila osnutak slovenske vojske. Glavno polazište koalicije u uvođenju vojnog pitanja bilo je da se u Sloveniji i o vojsci suvereno odlučuje.

Nakon izbora, vlada je bila izabrana dvotrećinskom većinom. Na zasjedanju skupštine 17. svibnja 1990. godine birala se nova vlada gdje je predsjednik parlamenta (Sabora) postao France Bučar. Prilikom zasjedanja dolazi do važne prekretnice za Sloveniju, a to je odvođenje oružja Teritorijalne obrane (TO). Kamioni JA odvezli su oružja u vojna skladišta te se u javnosti govorilo o kapitulaciji slovenske politike.⁷⁸ Krajem travnja 1990. godine održana je sjednica Vojnog vijeća, gdje je odlučeno o razoružanju TO-a, što se opravdalo činjenicom da se u Sloveniji i Hrvatskoj događaju kontrarevolucionarne političke promjene. Ova akcija bila je pomno isplanirana jer tada u mnogim općinama nisu bila izabrana nova vodstva, što je olakšao proces odvođenja oružja. Slovenska javnost tada je negativno reagirala na oduzimanje oružja te je osudila Hočevara, zapovjednika Republičkog štaba, TO. Tada u Sloveniji započinje akcija „Manevarska struktura narodne zaštite“ (MSNZ), čiji je rezultat bila formacija od 20 000 naoružanih ljudi koja je u čak tri mjeseca, nakon razoružanja slovenske TO uz suradnju sa specijalnim i posebnim jedinicama slovenske policije, bila sposobna osigurati Sloveniju od bilo kakvog oružanog iznenađenja. Svrha Manevarske strukture narodne zaštite bila je osigurati provedbu mjera nastupajuće slovenske države, koju je onda najviše ugrožavala JA.⁷⁹ Na taj se način vodila teritorijalna obrana Slovenije. U pokrajinama i općinama bile su sastavljene udarne skupine i jurišni odredi. Izrađen je i sistem šifriranog obavještavanja. Razvijala su se skladišta s opremom. Pokrajinski i općinski načelnici MSNZ-a sudjelovali su s predsjednicima općina radi bolje suradnje i potpore. Janez Janša prilikom je savjetovanja za obrambeno osposobljavanje u Poljčama istaknuo: „Slovenija s Hrvatskom ima dobre odnose zbog zajedničkih interesa u procesu

⁷⁶ Isto, 28.

⁷⁷ DEMOS čini Slovenski demokratski savez (SDZ), Socijaldemokratski savez Slovenije (SDZS), Slovenska kršćanski demokrati (SKD), Slovenska seljačka stranka (SKZ), Slovenska obrtnička stranka (LS) i Zeleni Slovenije (ZS)

⁷⁸ JANŠA, *Pomaci- Nastajanje i obrana slovenske države 1988. - 1992.*, 40.

⁷⁹ Isto, 44.

razdruživanja, kao i zbog toga što ostaje naš južni susjed. Pametna politika sa svojim susjedima je imati dobre odnose. No, u svakom slučaju ti odnosi moraju proizlaziti iz čistih računa.“⁸⁰

U postrojbe MSNZ-a, u rujnu 1990., bilo je uključeno 20 000 ljudi te je to ujedno činilo isključivo samoobranu. Uz granicu je bilo raspoređeno 32 000 vojnika JA sa svojom teškom tehnikom, te s osiguranom potporom zrakoplovnih snaga.⁸¹

Ono što je najviše ponukalo slovensku javnost, ali i politiku, jest slanje novaka na Kosovo. To se događalo još u ožujku 1990. godine te je razbuktalo politički sistem da se predloži Beogradu rješenje, a to je da se poveća postotak novaka koji bi ostali u Sloveniji, tako da za godinu dana nijedan novak ne odlazi izvan Slovenije. Beograd nije htio pregovarati te ih je general Veljko Kadijević ignorirao. Savezno vijeće i predsjednik Ante Marković reagirali su tako da je na prvom sastanku odobreno da u Sloveniji ostane 15% novaka, što je bio velik broj, ali nedovoljan za ono što je Slovenija prvotno tražila. Nadalje, ujesen je JA 1990. u Sloveniji formirala vojno-teritorijalne organe čiji je cilj preuzeti poslove u vezi s vojnom obavezom. Situacija s Kadijevićeve strane nije za Slovence rezultirala pozitivno, do te mjere da se do ožujka 1990. godine redovnim putem iz Slovenije odlučilo samo nekoliko dobrovoljaca na mogućnost služenja vojske.⁸²

Skupština Slovenije 28. rujna 1990. godine prihvatila je i proglasila dopune Ustava Republike Slovenije te je time nadležnost TO-a prenesena na Predsjedništvo Republike. Ujesen 1990. nastavlja se reorganizacija TO-a, ali postojali su problemi sa slabom opremljenošću s oružjem i vojnom opremom. Usprkos svemu, časnici sastava TO-a uspjeli su dopremiti oružje iz vojnih skladišta. Teritorijalna obrana izvela je dvije akcije, jednu tajnu vježbu (KOBRA) i jednu za javnost (POMAK) kako bi se uvježbali za mogućnost agresije JNA.

Tijekom listopada i studenoga 1990. godine u Sloveniji je prevladavao osjećaj nestanka vizije u jasnu budućnost jer je nedostajala operativnost i vlade i parlamenta. Uslijedila je priprema za plebiscit jer je plebiscit nedvojbeno prijelomna točka u slovenskoj povijesti.⁸³ Zakon o plebiscitu

⁸⁰ JANŠA, *Pomaci- Nastajanje i obrana slovenske države 1988. - 1992.*, 51.

⁸¹ Isto, 53.

⁸² Zakon je omogućivao da se vojni rok u JNA služio dobrovoljno, što znači da JNA očekivala nekoliko stotina dobrovoljaca, a ne dvojicu

⁸³ JANŠA, *Pomaci- Nastajanje i obrana slovenske države 1988. - 1992.*, 77.

izglasan je 6. prosinca 1990. godine, jednoglasno. Dotad je većina Slovenaca odlučila samo što je sada dobila priliku pokazati svoje mišljenje, osamostaljenje Slovenije.

Početakom 1991. godine ustavne odluke bile su za dobrobit Slovenije te nakon 8. ožujka nije bilo obavezno služiti vojni rok u Jugoslaviji te je bilo zaustavljeno slanje slovenskih mladića u jugoslavensku vojsku. To je bio velik čin osamostaljivanja Slovenije.

Najvažniji korak k osamostaljenju Slovenije bio je sastanak koji je održan 28. travnja 1991. godine gdje će: „(...) 26. lipnja Slovenija u stvarnosti postati samostalna ili će prihvatiti još jednu od deklaracija ili zakona.“⁸⁴ Nakon sastanka počelo se s pripremama, prvo se napravila inventura (prebrojavale su se zalihe, zatim se utvrdilo je li moguće da većina poduzeća i infrastrukturnih organizacija nastavi s radom i nakon osamostaljenja), te je zaključeno da Slovenija ima dovoljno zaliha da izdrži višemjesečnu blokadu. Jugoslavenska se armija počela pripremati za rat početkom svibnja 1991. godine te je pojačavala pogranične, oklopne i posebne jedinice.

Načelnik Generalštaba JA Blagoje Adžić 17. je svibnja telefonirao u Zagreb, Ljubljano i Maribor te je zapovjednicima Pete vojne oblasti i oba korpusa JA u Sloveniji dao osnovne upute za akciju kako bi prisilili Sloveniju da zatvori oba obrazovna centra.⁸⁵ Pritom je iz Varaždina i Zagreba pristiglo nekoliko jedinica JA s oklopnim vozilima. Stanje postaje izvanrednije uoči 24. svibnja kada pogiba prva žrtva, Jozef Šimčik.

U lipnju se vodio „carinski rat“ čiji je cilj bio osiguravanje preuzimanja državne granice (s policijom), kontrole leta i carinske službe.

Parlament je 25. lipnja prihvatio ustavni dokument o samostalnosti i neovisnosti Republike Slovenije, ustavni zakon za provedbu te međustranački usklađenu Deklaraciju o neovisnosti.⁸⁶

Pravi ratni raspad započeo je napadom jugoslavenske vojske na Sloveniju. Nakon referendum, Slovenija i Hrvatska 25. lipnja 1991. godine proglašavaju neovisnost. Vlasti u Beogradu ne priznaju neovisnost te 27. lipnja 1991. godine postrojbe JNA kreću na granične prijelaze prema Sloveniji, u namjeri da ne dozvole izmjenu natpisa države.⁸⁷ U 00:57 sati je iz Varaždina stigla

⁸⁴ Isto, 89.

⁸⁵ Isto, 103.

⁸⁶ Isto, 131.

⁸⁷ BILANDŽIĆ, *Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske*, 91.

obavijest da su se u zapovjedništvu vojarne „Kalnički partizanski odred“ formirale tri čete oko 300 vojnika, koje bi oko 4 sata trebale krenuti prema Sloveniji.⁸⁸ Armija tvrdi da je u Sloveniji angažirala 4000 ljudi, vjerujući da će joj to biti dovoljno za neku vrstu vojno-policijske pacifikacije pobunjene Republike.⁸⁹ U tom trenutku broj vojnika uopće nije bio dovoljan za brzu pobjedu, također angažiranje više vojnika, zbog vjerojatnosti razaranja i broja žrtava, savezna država ne bi mogla podnijeti radi pritiska međunarodne javnosti. U tom je trenutku loše procijenjena obrambena moć Republike Slovenije što se moglo nazirati u slovenskom društvu. Rat između potpuno opremljene i motorizirane JNA s jedne strane i slovenskih teritorijalaca s druge strane, trajao je desetak dana te je prozvan: „Slovenska osamosvojitelna vojna, desetdnevna vojna“ (Desetodnevni rat).⁹⁰

3. 2. Ratna događanja: Ilirska Bistrica u desetodnevnom ratu

U prvim danima rata dolazilo je do brojnih napetosti jer je Ilirska Bistrica zbog barikada, koje su postavljene pod nadzorom općinskog štaba Teritorijalna obrana (TO), neko vrijeme bila odsječena od svijeta.⁹¹ U tom trenutku JNA nije mogla uspostaviti komunikaciju sa zapovjedništvom korpusa u Rijeci, kao ni s oklopnim jedinicama koje su bile na graničnim prijelazima između slovenske Istre i Krasa. Prvi sukobi započinju navečer 27. lipnja 1991. godine, kada je kod sela Koseze dolazi do oružanog sukoba između posebne jedinice TO-a i pripadnika JNA. Bistrička TO štitila je graničnu kontrolnu točku na području današnjih međunarodnih prijelaza Jelšane-Rupa i Starod-Pasjak gdje su prolazila vozila JNA iz Rijeke u Ilirsku Bisticu i prema granici s Italijom.⁹² Na tom području sukobi nisu prestajali sve do Brijunskog sporazuma koji je održan 7. srpnja 1991. godine. Kolona vozila počinje se povlačiti iz Ilirske Bistrice 6. kolovoza 1991. godine u smjeru Maribor - Ptuj - Macelj. Posljednji boravak JNA, kao i povlačenje JNA iz grada, dogodio se 18. listopada 1991. godine, kada je TO u potpunosti preuzela sve vojne objekte na području općine Ilirska Bistrica.

⁸⁸ JANŠA, *Pomaci- Nastajanje i obrana slovenske države 1988. - 1992.*, 89.

⁸⁹ BILANDŽIĆ, *Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske*, 91.

⁹⁰ ČORLUKIĆ, *Uzroci i rasap Jugoslavije*, 55.

⁹¹ ŠAJN, „Vojske na prostoru između Slavnika i Snežnika u 20. stoljeću“, 98.

⁹² Isto, 99.

SLOVENSKA
BISTRICA

POVLAČI SE STO VOJNIH VOZILA

SLOVENSKA BISTRICA (Hina) – Jučer u 6 sati krenula je iz Slovenske Bistrice kolona od sto vojnih vozila, koja se kreće trasom Maribor–Ptuj–Macelj prema Krapini. Riječ je, o jednom od kontingenata u sklopu dogovorenog povlačenja Jugoslavenske armije iz Republike Slovenije.

Vozila se kreću u pratnji slovenske policije, a sudionici u prometu zamoljeni su da uvažavaju upute pratnje, kako ne bi dolazilo do zastoja.

PRILOG: 1: Novinski članak „Povlači se sto vojnih vozila“ objavljen u „Novi list“ 7. kolovoza 1991. godine

4. Prekid vatre i proglašenje neovisnosti

Dana 29. svibnja 1991. u Ljubljani dolazi general Andrija Rašeta kako bi se uskladili uvjeti primirja. Iznio je 12 točaka te je ključna točka bila o deblokadi oklopnih vozila kao i vojarni Jugoslavenske armije, ali se Igor Bavša i Janez Janša nisu složili. Navečer se predala JA jedinica koja je zaposjela slovenski prijelaz Vrtojbu. Na pregovorima 30. lipnja 1991. predsjednik Saveznog izvršnog vijeća Ante Marković, Igor Bavčar i Janez Janša dogovorili su suglasnost o prekidu vatre, ali nije se uspjelo dogovoriti o povratku vojnika u vojarne. U ponedjeljak, 1. srpnja 1991., predvečer je stigao novi ultimatum iz Beograda gdje se spremala druga faza armijskog pokušaja da se pokori Slovenija. Drugi val agresije nastavio se i sljedeći dan. Povlačenje počinje 4. srpnja 1991. u smjeru vojarni prema Hrvatskoj te su granični prijelazi bili u rukama Slovenije kao i carinska služba. U subotu, 6. srpnja 1991., bila je održana sjednica Predsjedništva Republike Slovenije te se tamo zahtijevalo da pridonese puštanju preostalih slovenskih vojnika iz JA.

Zrakoplovstvo JA bilo je još aktivno, ali bez potrebe jer je Slovenija imala 99 % teritorija pod nadzorom, osim vojarni. Sljedećeg dana, 7. srpnja, na Brijunima je održan sastanak predstavnika Slovenije, Hrvatske, SFRJ-a i EZ-a. Slovenija je tamo donijela Deklaraciju u kojoj je rok za puštanje zarobljenika bio određen za 8. srpnja u 24 sata, obostrano. Uveden je i tromjesečni moratorij prihvaćanja bilo kakvih političkih i praktičnih odluka vezanih za sudbinu osamostaljenja.⁹³ Promatrači EZ-a su bili ti koji su nadzirali primirje i moratorij. Slovenija se držala Deklaracije, ali JA nije pustila nijednog našeg vojnika. Komisija započinje radom te je sastavljena od predstavnika Slovenije i JA kako bi se na taj način uskladila tehnička pitanja vezana za provedbu Brijunske deklaracije. Predsjedništvo SFRJ 18. je srpnja prihvatilo odluku da se JA u iduća tri mjeseca povuče iz Slovenije. Povlačenje je potrajalo, upravo zbog prekinutih komunikacija u Hrvatskoj.

Janez Janša u svojim memoarima napisao: „Dvadeset i petog listopada 1991. bio je lijep, sunčan dan. Helikopterom smo letjeli iznad autoceste prema Postojni i promatrali posljednju kolonu. Povlačili su se iz Cerklja i Ljubljane prema koparskoj luci. Snovi koje je 26. lipnja dozvolio predsjednik, postali su stvarnost.“⁹⁴

⁹³ JANŠA, *Pomaci- Nastajanje i obrana slovenske države 1988. - 1992.*,196.

⁹⁴ Isto, 219.

IZ IZLAGANJA MILANA KUČANA U SLOVENSKOM PARLAMENTU

OSTVARENJE PLEBISCITARNE OBAVEZE

● Slovenija kao suverena država započela postupak za njeno međunarodno priznavanje

LJUBLJANA (Tanjug) – Povodom proglašenja samostalnosti i nezavisnosti Republike Slovenije predsjednik Predsjedništva Republike Slovenije Milan Kučan obratio se delegatima parlamenta riječima da će današnjom njihovom odlukom Republika Slovenija postati nezavisna i samostalna država.

Predloženi ustavni dokument i ustavni zakon omogućuju slovenskoj državi preuzimanje svih prava i dužnosti, čije je izvršavanje bilo našom voljom sa saveznim Ustavom do sada prenjeto na organe SFRJ. Prihvatanjem tih dokumenata, rekao je Kučan, Skupština Slovenije ostvaruje plebiscitarnu obavezu da najkasnije za šest mjeseci od dana proglašenja rezultata plebiscita osigura institucionalno-pravne uvjete koji omogućavaju Republici Sloveniji sa uspostavom efektivnu vlast na svojoj teritoriji.

Sa današnjim danom, rekao je Kučan, Slovenija će započeti kao suverena država i postupak za njeno međunarodno priznavanje. Današnje odluke slovenske Skupštine omogućit će da se Slovenija obrati na vlade drugih država s molbom da je priznaju kao nezavisnu i suverenu državu i uspostave sa njom diplomatske odnose. Milan Kučan je rekao da će Slovenija zatražiti i prijem u UN, Savjet Europe i u druge međunarodne organizacije.

„Samo ukoliko su Slovenci slobodni kao ljudi i kao narod, mogu dati svoj stvaralački doprinos i preuzeti svoj dio odgovornosti za demokraciju i mir u ovom dijelu svijeta“, rekao je Kučan. Prema njegovom mišljenju, nametnuto uređenje i nametnuti odnosi među narodima mogu voditi samo u ne-

Sa sinoćnje svečane sjednice Skupštine Republike Slovenije – Milan Kučan i Ciril Zlobec na meti fotoreportera

stabilnost, ugrožavanje i kršenje ljudskih prava, u ograničavanje nacionalne samobitnosti i ravnopravnosti, te zbog toga umjesto koezistenciji, vodilo bi nacionalističkim sukobima i hegemonističkim ograničavanjima.

Kod utvrđivanja interesa i mogućnosti za zajednicu suverenih država na teritoriji sadašnje SFRJ potrebno je, prema mišljenju Predsjedništva Republike Slovenije koje je u uvodnom referatu u parlamentu objasnio Milan Kučan, uvažavati sljedeće principe:

– da su nove države koje nastanu razdruživanjem SFRJ, suverene i da imaju svu vlast na svojoj teritoriji u okviru postojećih granica svake dosadašnje republike,

– da novonastale države međusobno priznaju jedna drugoj status suverenih država kao subjekata međunarodnog prava,

– da te države svojim građanima jamče jednaka prava i slobode bez obzira na nacio-

nalnu pripadnost i druge razlike,

– da te države jamče sva prava i slobode čovjeka kao pojedinca i prava naroda, nacionalnih zajednica i druga kolektivna prava u skladu s međunarodnim pravom,

– da te države jamče pravo na vlasništvo, slobodu poduzetništva i sindikalnog udruživanja i slobodan protok roba, ljudi i kapitala,

– da te države jamče sistem kolektivne sigurnosti, uključujući međusobnu suradnju na području obrane i zaštite,

– da te države poštuju jedinstvo evropskog ekološkog prostora, i da države članice zajednice mogu sklopiti savez i s drugim državama Europe i imaju pravo sklapati bilateralne i multilateralne sporazume.

Kučan je naglasio da pod razinu tih principa Slovenija ne može ići, uprkos korisnosti i potrebnosti suradnje s državama sadašnjih jugoslavenskih naroda.

PRILOG 2: Novinski članak „Ostvarenje plebiscitarne obaveze“ u „Novi list“ o proglašenju slovenske neovisnosti ⁹⁵

Slovenija je činila rub sukoba budućeg rata. Ona je otvorila goruće pitanje, pitanje neovisnosti. U tom procesu Hrvatska je bila ta koja je kao saveznica Slovenije priželjkivala usklađeno djelovanje u zajedničkom stjecanju neovisnosti u Jugoslaviji. Bosna i Hercegovina i Makedonija priznale su

⁹⁵ „Ostvarenje plebiscitarne obaveze“, *Novi list* (Rijeka), srijeda 26. lipnja 1991.

legitimitet slovenske i hrvatske odluke o razdruživanju, ali im nije odgovaralo gubiti saveznike u borbi za savez država.⁹⁶

Nakon proglašenja neovisnosti, počinje djelovati Arbitražna komisija Konferencije o Jugoslaviji koja je utvrdila sljedeće: „Da bi nastala, nova država mora imati teritorij i stanovništvo podvrgnute organiziranoj državnoj vlasti. Država prestaje postojati gubitkom nekog, praktično redovito trećeg navedenog elementa.“⁹⁷ Arbitražna komisija Konferencije o Jugoslaviji u Mišljenju je br. 1, koji je objavljen 7. prosinca 1991. godine, navela činjenicu da se SFRJ nalazi u procesu raspada. Nadalje, u Mišljenju br. 8, donesenom 4. srpnja 1992., Arbitražna je komisija utvrdila da SFRJ više ne postoji te da je raspad završen. Ista Komisija utvrdila je da su bivše jugoslavenske republike Hrvatska i Slovenija proglasile su svoju neovisnost 25. lipnja 1991. godine, ali su primjenom odredbi Brijunske deklaracije od 7. srpnja 1991. godine objavu neovisnosti suspendirale na tri mjeseca.⁹⁸ Datum 8. listopada 1991. godine mora se uzeti kao datum sukcesije država, što se njih tiče.⁹⁹ One su potvrdile svoje granice pri donošenju molbi za priznanje od država članica Europske zajednice kao i kada su prihvatile uvjete iz Deklaracije o „Smjernicama za priznanje novih država u Istočnoj Europi i u Sovjetskom Savezu“ od 16. prosinca 1991. godine. Uvjet je bio taj da će: „poštivati nepovredivost svih granica koje se mogu mijenjati jedino mirnim putem i zajedničkim sporazumom.“¹⁰⁰ Između Hrvatske i Slovenije ne postoji spor o samim granicama na kopnu, moguće je jedino o djelomičnoj crti razgraničenja, tj. o tome kuda je tekla granica između dviju bivših jugoslavenskih republika, koja je 8. listopada 1991. postala granicom između dviju susjednih država.¹⁰¹

⁹⁶ BILANDŽIĆ, *Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske*, 104.

⁹⁷ DEGAN, „Spor o granici sa Slovenijom. Pravni domašaj historijskih argumenata“, 330.

⁹⁸ Isto

⁹⁹ Isto

¹⁰⁰ Isto, vidi u: Cf. *International Legal Materials* 1992., No.6, p.1487.

¹⁰¹ Isto

5. Život uz granicu na Kvarneru i u Istri

Riječke dnevne novine „Novi list”, koje izlaze u Rijeci još od siječnja 1900. godine, devedesetih godina donosile su vijesti s granice i pograničja. Počeci sukoba i prvi ratni trenuci 1991. godine bili su obilježeni reportažama te su objavljeni u Novom listu, neposredno i nakon proglašenja hrvatske i slovenske neovisnosti.

5. 1. Život uz granicu 1991. godine

Nakon proglašenja slovenske neovisnosti 25. lipnja 1991. dolazi do procesa nastanka slovensko-hrvatske granice. Nastala granica stvorila je nove prepreke između stanovnika Slovenije i Hrvatske, dolazi do otežane komunikacije između naselja koja su nekad razvijala međusobnu trgovinu, npr. Brkini i Rijeka. Jedan od razloga zašto je granična komunikacija nestala, kao i pogranični gospodarski odnos, jest (dugo) neratificirani sporazum o pograničnom i prometnom sudjelovanju (SOPS).¹⁰² Deset godina nakon proglašenja neovisnosti, Hrvatska i Slovenija su potpisale SOPS sporazum. Svrha ovog sporazuma je da se uskladi promet uz granicu, uspostave bolje gospodarske veze kao i poboljšanje životnih okolnosti pograničnog stanovništva. Primjer takve općine u Sloveniji, koja gospodarski više gravitira Rijeci, je Ilirska Bistrica. Prilikom osamostaljenja općina, Ilirska Bistrica je imala uspješan razvoj tercijarnih djelatnosti. Nakon uvođenja granice dolazi do promjene utjecaja granice na pogranična područja, neki dijelovi općine Ilirska Bistrica postaju povezaniji s hrvatskim krajevima negoli sa susjednim selima u Sloveniji. Do 1991. godine, najviše migracija bilo je usmjereno s područja Ilirske Bistrice prema Kvarneru.¹⁰³ Razlozi su ekonomske prirode: pronalazak posla, bolje zaposlenje ili plaća na području Kvarnera, kao i privatni i obiteljni razlozi: zaruke, školovanje, kupovina i zdravstvo. Nakon Drugog svjetskog rata u Rijeci je bilo lakše naći zaposlenje i stan jer su ljudi optimali.¹⁰⁴ Uspostavom granice, prekinuti su lokalni i makadamski putevi između naselja s obje strane granice. Prekinut je tradicionalni izvoz prehrambenih proizvoda iz Ilirske Bistrice na liniju Kvarner- Rijeka. Do 1991. godine ostvaren je izvoz od 90% prehrambenih proizvoda.¹⁰⁵ Nakon

¹⁰² KERMA, „Nekateri družbeni in kulturno-geografski vidiki obmejnosti občine Ilirska Bistrica“, 411.-426.

¹⁰³ RIMAN, MARKELJ, „Živ Hrvat, mrtev Slovenec: vpliv meje na prebivalstvo na primeru občine Ilirska Bistrica in Kvarnerja“, 127.-148

¹⁰⁴ Isto

¹⁰⁵ RIMAN, MARKELJ, „Živ Hrvat, mrtev Slovenec: vpliv meje na prebivalstvo na primeru občine Ilirska Bistrica in Kvarnerja“, 127.-148.

1991. pojavljuje se novi trend, a to je da Hrvati s područja Rijeke i okolice odlaze u kupovinu u obližnju Ilirsku Bisticu. Problemi se javljaju sa zaposlenim stanovništvom općine Ilirska Bistrica u Hrvatskoj, a njihov broj se brzo smanjio. Podaci govore da je 2000. godine čak 10 - 15 zaposlenika bilo zaposleno iz općine Ilirska Bistrica u Hrvatskoj.¹⁰⁶

Stanje se dodatno zaoštrilo ulaskom Slovenije u Europsku uniju godine 2004. kao i uvođenje shengenskog graničnog režima 2007. godine.

5. 2. Život uz granicu 1991. godine kroz prizmu novinskih natpisa

„Novi list” riječke su dnevne novine koje izlaze od siječnja 1900. godine. Novine prikazuju dnevne vijesti, ponajviše iz politike, društvenog i javnog života, kao i sport, kulturu, oglase i sl. Novine su intenzivno izvještavale o promjenama koje su se počele događati vezano za uspostavu granice. U tome nije bio izuzetak niti „Novi list”, koji je ažurno pratio sve promjene. Članci koji prikazuju izmjene na graničnom području bile su uglavnom političke vijesti koje nisu pridavale pažnju stanovništvu pograničnog prostora, ali to stanovništvo je u tim promjenama, skupa s pripadnicima današnje slovenske nacionalne manjine, bilo najizloženije prikazivanju i objavljivanju u novinama.

¹⁰⁶ Isto

LOJZE PETERLE O RAZDRUŽIVANJU SLOVENIJE

NIŠTA SPEKTAKULARNO

LJUBLJANA (Tanjug) – Ništa spektakularno se neće desiti dan nakon proglašenja osamostaljenja Slovenije, naglasio je na konferenciji za novinare predsjednik slovenske vlade Lojze Peterle.

On je domaćim i inozemnim novinarima obrazložio da je riječ o formalno pravnom aktu, na čijoj će osnovi Slovenija preuzeti kasnije i efektivnu vlast. »Preko noći se naime ne mogu realizirati neki elementi suverenosti, npr. obrambeno područje, diplomacija i pitanja monetarnog sistema«, dodao je.

Peterle je također rekao da će granica s Hrvatskom biti markirana, ali veoma laka za prelaske, dok će na drugim graničnim prijelazima biti uklonjeni nazivi »SFRJ« i postavljene oznake »Republika Slovenija«. On je također najavio povlačenje slovenske delegacije iz Saveznog vijeća Skupštine SFRJ i postavljanje dvanaestočlane koja će u prijelaznom razdoblju obavljati poslove vezane za razdruživanje.

PRILOG 3: Članak „Ništa spektakularno” u „Novi list”, na dan osamostaljenja 25. lipnja 1991. godine

Slovenski su predstavnici uvjerali svjetinu da neće doći do nikakvih većih promjena, iako se prikazivalo suprotnim. Prema navodima u Novom listu, predsjednik vlade Alojz (Lojze) Peterle navodi da će granica s Hrvatskom biti markirana te da će biti „laka za prelaske”.¹⁰⁷

Isti dan, kada je izašao članak u kojem je Lojze Peterle uvjeravao da neće doći do kompliciranja situacije, u Novom listu izlazi članak pod naslovom „Hoće li susjedi postati stranci?”. U članku se komentira, kako su u Sloveniji započeli s postavljanjem graničnih kontrolnih točaka. Službena izjava Republike Slovenije govori da su slovenske granice, pa i one s Hrvatskom, jedan od znakova slovenske državnosti te ih planiraju urediti prema europskim standardima. Kontrolne točke prema navodima u Novom listu, postavljene su 26. lipnja 1991. godine u 20:30 sati. Navedene su bile i kontrolne točke koje je Republika Slovenija planirala izgraditi i to su bile: Sečovlje i Dragonja u Istri, Jelšane, Metlika, Obrežje, Dobovec, Gruškovje i Središče ob Dravi. Hrvatska strana („Hrvatske ceste“) planira postaviti table iz pravca Slovenije na kojima će biti natpis „Republika Hrvatska“ iznad kojih je otisnut hrvatski grb. Takve će table biti postavljene u

¹⁰⁷ „Ništa spektakularno“, *Novi list* (Rijeka), 25. lipnja 1991. godine

mjestima Prezid, Brod na Kupi i Kuželj (Gašparci). Danas je Prezid – Novi Kot granični prijelaz za pogranični promet s Republikom Slovenijom, ali i stalni međunarodni prijelaz II. kategorije Prezid – Babno polje. Također, danas je Brod na Kupi – Metlika stalni međunarodni granični prijelaz II. kategorije, dok Kuželj (Gašparci) ne pripadaju graničnim prijelazima. Uredba o graničnim prijelazima u Republici Hrvatskoj, objavljena u Narodnim novinama, donosi dvije vrste graničnog prijelaza: granični prijelaz I. kategorije i granični prijelaz II. kategorije. Granični prijelaz I. kategorije je prijelaz za međunarodni promet na kojem se neprekidno obavljaju poslovi iz nadležnosti policije i carine, a sanitarni, veterinarski, fitosanitarni, prometni i poslovi tržišne inspekcije na način propisan zakonom i međudržavnim sporazumom.¹⁰⁸ Granični prijelaz II. kategorije je prijelaz za međunarodni i međudržavni promet na kojem se obavljaju poslovi iz nadležnosti policije i carine, a poslovi inspekcije određuju se prema vrsti prijelaza i prometa koji se obavlja na prijelazu.¹⁰⁹

Stalni međunarodni granični cestovni prijelazi I. kategorije između Republike Hrvatske i Republike Slovenije su: Plovanija – Sečovje, Kaštel – Dragonja, Požane – Sočerga, Pasjak – Starod, Rupa – Jelšane, Jurovski Brod – Metlika, Bregana – Obrežje, Macelj – Gruškovje, Dubrava Križovljanska – Zavrč, Trnovec – Središće ob Dravi i Mursko Središće – Petišovci.¹¹⁰ Granični prijelazi II. kategorije jesu: Prezid – Babno Polje, Brod na Kupi – Petrina, Pribanjci – Vinica, Razvor – Bistrica ob Sutli i Lupinjak – Dobovec.

Stalni međudržavni granični cestovni prijelazi II. kategorije su: Jelovice – Podgorje, Bregana Naselje – Slovenska Vas, Harmica – Rigonce, Mihanović Dol – Orešje, Miljana – Imeno, Hum na Sutli – Rogatec, Zlogonje – Meje, Otok Virje – Ormož i Bukovje – Gibina.¹¹¹

Postavljaju se kontejneri (kontrolne granične točke) i u mjestu Rupa prilikom uvođenja slovensko-hrvatske granice. Kontejneri koji se nalaze na granicama, isprva su postavljeni kao markeri za razgraničenje.

¹⁰⁸ Propisi.hr.

¹⁰⁹ Isto

¹¹⁰ Isto

¹¹¹ Isto

PRILOG 4: Novinska reportaža „Hoće li susjedi postati stranci“ s terena iz „Novi list“, 25. lipnja 1991. godine

Mještani su, kao što je i bilo za očekivati, bili zbunjeni te kako se navodi u članku: „Nije im jasno da će im sada, poslije toliko godina zajedničkog života sa susjedima, odlazak u kuću preko mosta, kod starih prijatelja, značiti odlazak u inozemstvo.“¹¹²

Takva intenzivna promjena, kao i npr. u današnje vrijeme kada se situacija glede prelaska granice često mijenja zbog situacije s COVID-19, je u stanovnicima koji su do sada jednostavno prelazili i posjećivali članove svoje šire i uže obitelji ili obiteljske prijatelje, izazivala zabrinutost i konfuznost. Suživot i blizina svakodnevnog života, vidljiva je i u činjenici zajedničkog groblja u mjestu Jelšane, danas u Sloveniji gdje se pokapalo stanovništvo i još uvijek se pokapaju mještani iz dvije republike i tri općine.¹¹³ Uskoro se među stanovništvom pograničnih sela otvorilo i pitanje posjete groblja. Tako stanovnica Matulja, Mirna Simčić navodi: „Ovdje (u Jelšanama op. aut.) imamo grobnicu i nije mi jasno hoće li nam uskoro trebati pasoš da bismo je obišli.“¹¹⁴ Mještани Jelšana Joža Maljevac zbunjen je kao i svi: “Ako smo prijateljska zemlja s Hrvatskom, ne znam što će nam granica...“¹¹⁵ U mjesnoj gostionici u Jelšanama reporter nailazi i na drukčija mišljenja, poput onih da je: “U redu da se nakon 45 godina stvori granica.“¹¹⁶

Predsjednik mjesnog područja Rupa, Ervin Surina, o novonastaloj situaciji govori ovako: “Ako je riječ o tvrdoj granici, tada će biti problema, jer mnogi od nas rade u Sloveniji. Ja radim u „Primorju“ u Ajdovščini. Međutim, više je radnika iz Slovenije, koji rade u Rijeci i Opatiji.“¹¹⁷ I upravo se i u ovoj rečenici vide problemi s kojima su se kasnije mještani slovenskih, ali i hrvatskih naselja smještenih uz granicu počeli susretati, a neki od tih problema nisu riješeni niti danas. Kao neke od njih, moguće je napomenuti: problem mirovina, otpuštanje stanovništva jer žive s druge strane granice, a što je pak bilo aktualno i 2008. godine kada su se Slovenija i Hrvatska suočile s ekonomskom krizom. Hrvatska je postigla ekonomsku stabilnost u razdoblju od 2000. do 2008. godine. Ta stabilnost urušila se nastupom ekonomske krize 2008. godine. Nastankom krize većina

¹¹² „Hoće li susjedi postati stranci“, *Novi list* (Rijeka), utorak 25. lipnja 1991. godine

¹¹³ Slovenska sela Jelšane, Dolenje, Veliko Brdo, Novokračine, Sušak, Nova Vas i Fapci, mjesta Škalnica i Lisac iz riječke općine i mjesta Rupa, Šapjane, Lipa, Pasjak i Brce, koji teritorijalno pripadaju općini Opatija

¹¹⁴ „Hoće li susjedi postati stranci“, *Novi list* (Rijeka), utorak 25. lipnja 1991. godine

¹¹⁵ Isto

¹¹⁶ Isto

¹¹⁷ Isto

slovenskih, ali i hrvatskih zaposlenika, koji rade preko granice, ostali su bez radnih prava. U slovenskim tvrtkama ukupno je zaposleno oko 20.000 ljudi iz cijele Hrvatske.¹¹⁸ U Sloveniji se neće dobiti naknada za nezaposlene jer je ona bila rezervirana za slovenske državljane, a ne može se dobiti niti u Hrvatskoj, osim ako se devet mjeseci prije otkaza ne uplati naknada za nezaposlene.¹¹⁹

Iste godine, 2008., Europska komisija donosi zaključak da će Hrvatska postati članicom Europske unije do 2011. godine. U prosincu 2008. godine mandatar za sastav vlade Borut Pahor najavljuje da Slovenija podržava ulazak Hrvatske u Europsku uniju te podržava i brze pristupne pregovore.¹²⁰ Hrvatska premijerka Jadranka Kosor i slovenski premijer Borut Pahor 11. rujna 2009. dogovaraju deblokadu hrvatskih pristupnih pregovora i rješavanje graničnog spora pred arbitražnim sudom.¹²¹ Tek 6. lipnja 2010., podržavanjem referendumu o arbitražnom sporazumu, Slovenija deblokira hrvatske pristupne pregovore, čime se otvaraju preostala tri pregovaračka poglavlja.¹²²

Hrvatsko-slovenski odnosi u proteklom su razdoblju bili konkurentski, što se vidi i iz slučajeva kada je slovenska ekonomska nadmoć kao i njezino promišljeno ulaganje u infrastrukturu omogućilo da se mještani u pograničnim naseljima u Istri egzistencijalno vežu za Republiku Sloveniju.¹²³ Republika Slovenija podizala je svijest u medijima o političkim i teritorijalnim pretenzijama.

Da je tema granice bila vrlo važna, pokazuje i činjenica da je već 27. lipnja 1991. u četvrtak bila objavljena ponovo reportaža o uvođenju granice. Tako se u Novom listu pisalo o području oko Dragonje (slovensko mjesto kod Pirana) gdje su bili postavljeni „kontejneri” tzv. kućice na slovenskoj strani granice. Na Dragonji je bila jedna od kontrolnih točka, te kako navodi novinski članak: „Ministar unutrašnjih poslova Igor Bavčar navodi da se postavlja uglavnom radi kontrole emigrantskih tokova s Istoka prema Zapadu.”¹²⁴ Postavljena je bila stalna rampa, a kontrola će biti

¹¹⁸ „Nakon otkaza u Sloveniji, bez radnih prava u Hrvatskoj“.

¹¹⁹ Isto

¹²⁰ „Slovenija podržava brže pristupne pregovore Hrvatske s EU“.

¹²¹ TOMAIĆ, „Krizna međunarodnih odnosa – studija slučaja: Hrvatska i Slovenija – granica u Istri.“, 391.-414.

¹²² Isto

¹²³ Isto

¹²⁴ „A Dragonja kao život teče“, *Novi list* (Rijeka), četvrtak 27. lipnja 1991. godine

povremena, a sve ovisi o budućim odnosima. Nadalje se navodi: „Ovaj istarski izlaz prema Zapadu bit će puka nužda, a nikako nužna barijera zbog nepoćudnih ljudi.”¹²⁵

Most na Dragonji nekad je bila spona između dvije države. Nakon proglašenja samostalnosti, 25. lipnja 1991., na hrvatskoj strani nije bilo nikakvih oznaka, a na slovenskoj su strani cestari povukli žute graničnike na asfaltu. Granica teče niz rijeku Dragonju. Granica koja prati prirodni tok Dragonje zadržana je i nakon oslobođenja 1945. godine. Nakon učestalih poplava, u razdoblju od 1951. do 1954., obavljani su radovi na regulaciji donjeg toka Dragonje, gdje se proširio i produbio stari Kanal sv. Odorika koji je s vremenom preuzeo funkciju glavnog toka, dok stari tok Dragonje nakon tih intervencija odvodi vodu potoka Valdeniga ili Drnica.¹²⁶ Razlog je to zašto se s vremenom Kanal sv. Odorika počeo nazivati Dragonjom, dok se prirodni tok Dragonje nazvao Stara Dragonja.¹²⁷ U primjeru Dragonje, granica je nakon regulacije 1954. godine, sukladno prema pravima međunarodnog prava, trebala ostati na prirodnom toku.

Slovenija je u Memorandumu iz travnja 1997. izjavila da granicu na moru tek treba odrediti, ali je odbacila primjenu kriterija crte sredine jer tvrdi da je imala jurisdikciju i obnašala vlast u Piranskom zaljevu u bivšoj Jugoslaviji, kao i da je takvo stanje bilo zatečeno pri proglašavanju neovisnosti obiju država 25. lipnja 1991., i stoga zahtijeva primjenu načela *uti possidetis* („kako posjedujete”).¹²⁸ Osimskim sporazumom 1975. godine ugovorena je kopnena i morska granica između Italije i SFRJ, koja je u skladu s pravima o sukcesiji ugovora ključna za razgraničenje između Hrvatske i Slovenije jer takvi ugovori pravno obvezuju novonastalu državu ili države.¹²⁹ Hrvatska i Slovenija ratificirale su Konvenciju o pravu mora, točnije čl. 2. i čl. 15. Članak 2. određuje pravni položaj teritorijalnog mora i određuje da svakoj državi pripada pojas ispred njezine obale, vezujući morski prostor uz suverenost nad kopnenim područjem, i time daje pravni okvir za provođenje razgraničenja.¹³⁰ Članak 15. regulira samu metodu razgraničenja teritorijalnog mora između država čije obale leže sučelice ili međusobno graniče,¹³¹ što znači da nijedna od tih država nije ovlaštena proširiti svoje teritorijalno more preko sredine crte.

¹²⁵ „A Dragonja kao život teče“, Novi list (Rijeka), četvrtak 27. lipnja 1991. godine.

¹²⁶ TOMAIĆ, „Križa međunarodnih odnosa – studija slučaja: Hrvatska i Slovenija – granica u Istri.“, 391.-414.

¹²⁷ Isto

¹²⁸ Isto

¹²⁹ Isto

¹³⁰ Isto

¹³¹ Isto

PRILOG 5: Novinski članak iz „A Dragonja kao život teče” „Novi list“ o uvođenju granice, 27. lipnja 1991.

Reporteri u članku navode mišljenje pojedinaca koji žive u mjestima na slovenskoj strani granice. Tamo su naišli na Silvana Kramešetnera koji navodi: „Granica, to me ne zanima.”¹³² Prema navodima reporaže tamo (uz granicu), ljudi mirno žive kao da se ništa ne događa. Njegov sin Igor Kramešetner navodi da granice neće biti te da će sigurno biti samo za kontrolu srpskih registracija. Supruga Albina Kramešetner imala je zanimljivu izjavu: „Mislim da bi ovdje trebalo ostati sve po starom. Mi smo živjeli u slozi te se nadam da ćemo živjeti tako i dalje. Hrvati i Slovenci se ne bi trebali svadati, da gospoda Srbi ne puknu od sreće.”¹³³ Snaha Marina navodi: „Granica nas ne bi smjela ni u kom pogledu dijeliti. Život bi morao teći kao Dragonja, svojim tokom: neometan ničime.”¹³⁴ Marija Bok nazvana u reportaži „bivša Hrvatica”, udala se u Dragonju te navodi da ni sama ne zna je li Hrvatica ili Slovenka, također navodi da ne zna što su njezini suseljeni. Nastavlja: „Nikakvu granicu ovdje nije trebalo povlačiti. Ali kad je već tu, onda neka samo bude na papiru, a ne u srcima i svijesti ljudi. Nisam baš previše sretna što smo prvi na udaru došljaka i što ćemo, najvjerojatnije, morati živjeti pod posebnim graničnim režimom.”¹³⁵ U članku je napomenuto da su s hrvatske strane bile postavljene samo putne oznake, dok su „Slovenci označavali državnu granicu Republike Slovenije.”¹³⁶

¹³² „A Dragonja kao život teče“, *Novi list* (Rijeka), četvrtak 27. lipnja 1991. godine.

¹³³ Isto

¹³⁴ Isto

¹³⁵ Isto

¹³⁶ Isto

PRILOG 6: Novinski isječak „Mirne demonstracije protiv granice” iz „Novi list“ koji opisuje demonstracije zbog uvođenja granice, 27. lipanj 1991.

U Sečovlju dolazi do mirnih demonstracija prilikom gradnje graničnih prijelaza. Stanovništvo je bilo zatečeno postavljanjem granice. Stranke SDP Hrvatske i Slovenije okupljaju građane u Sečovlju da protestiraju protiv razdvajanja novom granicom.

BAVČAR O REŽIMU GRANICA

LJUBLJANA (Hina) – Slovenski ministar unutarnjih poslova Igor Bavčar, odgovarajući jučer novinarima na pitanje o graničnom režimu nakon osamostaljenja Slovenije, rekao je da će režim prijelaza granice biti liberalan, prilagođen evropskim standardima. Slovenska će policija na kontrolnim točkama pomno nadzirati samo ulaz u Sloveniju stranih državljana, kojima zbog sadašnjih odnosa Jugoslavie s mnogim državama jake emigracije naše granice služe za ilegalan ulazak u zapadnoeu-

ropske zemlje. Bavčar je pritom spomenuo da je takvih primjera u Sloveniji ove godine bilo 11.000 te da je riječ uglavnom o Tamilcima, Rumunjima, Turcima, državljanima zemalja Magreba, a očekuje se i pojačana navala budućih emigranata iz SSSR-a. Slovenija po svojoj masi ne može dopustiti da postane zemljom emigranata te će, po njegovim riječima, uglavnom o pograničnoj politici Hrvatske i ostalih republika ovisiti kakav će se uspostaviti režim prijelaza na njezinim granicama.

PRILOG 7: Novinski isječak „Bavčar o režimu granica” u „Novi list“ o novom režimu na slovensko-hrvatskoj granici, 26. lipnja 1991.

Dan poslije osamostaljenja u Novom listu, 26. lipnja 1991. godine, slovenski ministar unutarnjih poslova Igor Bavčar odgovarao je novinarima na pitanja o režimu granica gdje je između ostaloga rečeno: „Režim granica bit će liberalan i prilagođen evropskim standardima”. Bavčar navodi da se takav režim uvodi upravo zbog toga da Slovenija ne postane emigrantskom zemljom jer je dosad: „ (...) takvih primjera bilo 11.000 te se uglavnom radi o Tamilima, Rumunjima, Turcima (...)”¹³⁷

¹³⁷ „Bavčar o režimu granica“, *Novi list* (Rijeka), srijeda 26. lipnja 1991. godine.

Kasnije je Igor Bavčar izjavio da: „Ukoliko Slovenija želi otvoreniju granicu s Hrvatskom, u tom bi slučaju Europa zatvorila granicu sa Slovenijom.”¹³⁸ Zanimljivo je kako je bio kontradiktoran i kako je ova druga izjava puno istinitija glede na događanja od 1991. godine do danas.

Istog dana, o režimu granica progovara i slovenski predsjednik vlade Lojze Peterle: „Proglašenjem osamostaljenja, Slovenija sa svim svojim granicama uspostavlja takvu kontrolu prelaska državne granice i takav režim kakvu određuje usvojeni zakon.”¹³⁹ Usvajanjem novog zakona, Republika Slovenija uspostavlja režim, ali i kontrolu koju prepisuje usvojeni zakon, a to je da državnu granicu ne kontrolira više vojska nego policija te da se uspostavljaju granične (kontrolne) točke.

LOJZE PETERLE, PREDSEDNIK
SLOVENSKE VLADE

OTVORENE GRANICE

Vlada je pripremila, a Skupština prihvatila temeljne zakone za provedenje samostalnosti i nezavisnosti Republike Slovenije, rekao je u svom jučerašnjem eksponatu predsjednik slovenske vlade Lojze Peterle.

Prihvaćeni su zakoni koji reguliraju monetarni sistem, sistem ekonomskih odnosa s inozemstvom i fiskalni sistem. Poslije niza diskusija vlada se opredjelila za postepeno uvođenje novčane samostalnosti Republike Slovenije. Tako će se u prijelaznom razdoblju kao platžno sredstvo i dalje upotrebljavati jugoslavenski dinar do određenog dana poslije proglašenja osamostaljenja, kada će se dinar zamijeniti vlastitim novcem, rekao je Peterle.

Ukoliko bi NBJ željela prekinuti naše sudjelovanje u jugoslavenskom monetarnom prostoru, onda će banka Slovenije emitirati vlastiti knjižni novac. S izjavom o dobrim namjerama Republika Slovenija obavezala se da će poštivati međunarodne sporazume koje je i u njeno ime sklopila Jugoslavija.

Sa provođenjem ustavnog zakona o samostalnosti i nezavisnosti Republike Slovenije počinju se provoditi zakoni o carinskoj službi i drugi zakoni koji reguliraju sistem carinjenja i plaćanja carinskih dažbina.

Fiskalno osamostaljivanje Slovenije je obavljeno. Posljednji sistemski privredni zakon je zakon o cijenama, sa kojim se prenose nadležnosti za određivanje svih cijena i usluga na republiku i ukida zavod za cijene, a uvodi komisija za cijene.

U privrednoj infrastrukturi počinje djelovati republička uprava za zračnu plovidbu. Republika Slovenija preuzima kontrolu letenja za donji zračni prostor, dok gornji zračni prostor određeno vrijeme i dalje ostaje pod kontrolom saveznih organa.

Zakon o kontroli državne granice omogućava kontrolu slovenske teritorije i garantira državljanima Slovenije sigurnost. Proglašavanjem osamostaljenja, Slovenija na svim svojim granicama uspostavlja takvu kontrolu prelaska državne granice i takav režim kakvu određuje usvojeni zakon. U skladu sa njim, zadatke čuvanja državne granice sa Italijom, Austrijom i Mađarskom preuzet će i obavljati organi unutrašnjih poslova. Bit će uklonjen institut pograničnog pojasa kao i sva ograničenja kretanja i zadržavanja u tom pojasu. Organu nadležnom za prijelaze preko državne granice, bit će dato diskrecijsko pravo na opseg kontrole putnih isprava, pregleda vozila i stvari, čime će biti otklonjena dosadašnja dužnost apsolutnog pregleda. Bit će i više mogućnosti za prelazak državne granice zbog turističkih i drugih namjena. Na granici sa Hrvatskom je osam kontrolnih točaka koje su samo na kopnu i koje nisu klasični granični prijelazi. Pogranični policajci na kontrolnim točkama selektivno će kontrolirati osobe i vozila sa namjerom da otkrivaju nedozvoljene migracijske tokove sa juga prema sjeveru i obavljat će sve ostale uobičajene policijske zadatke koje bi obavljali i kada na granici ne bi bile kontrolne točke, rekao je Peterle.

PRILOG 8: Novinski isječak „Otvorene granice” u „Novi list“ o režimu granica, 26. lipnja 1991. godine

¹³⁸ „...če Slovenija želi bolj odprto mejo s Hrvaško, bi v tem primeru Evropa zaprla mejo s Slovenijo.”

¹³⁹ „Otvorene granice“, *Novi list* (Rijeka), srijeda 26. lipnja 1991. godine.

U članku se navodi da je na granici s Hrvatskom bilo osam kontrolnih točaka koje su se nalazile samo na kopnu i koje nisu bili, kako članak navodi, klasični granični prijelazi. Članak donosi već izražene informacije u prijašnjim brojevima Novog lista.

6. Pripadnici slovenske nacionalne manjine i sjećanja na granicu

Iako su podaci iz znanstvenih i stručnih radova, kao i iz novinskih natpisa, važni za bolje razumijevanje promjena koje su se događale na granici 1991. godine, svejedno se iz tih radova vrlo teško može dobiti prikaz novih izazova s kojima se počelo susretati stanovništvo pograničnog prostora, kao i kako su se u tim trenucima, ali i kasnije osjećali pripadnici slovenske nacionalne manjine. Godina 1991. nije bila samo godina kada je došlo do osamostaljenja dviju samostalnih država, Republike Hrvatske i Republike Slovenije, već i do toga da su Slovenci koji su živjeli u Hrvatskoj postali manjina. Pripadnici slovenske nacionalne manjine su tada, dobili dvije domovine, mnogi su morali birati, hoće li napustiti Hrvatsku i otići u Sloveniju, a bilo je i izrazito mnogo neugodnih i teških situacija prilikom dobivanja hrvatskog državljanstva i činjenice, da su se Slovenci u Hrvatskoj, koji su tražili hrvatsko državljanstvo, morali odreći dotadašnjeg slovenskog. U cijelom tom nizu političkih previranja i događanja, stanovništvo se moralo privikavati i da svoju rodbinu, roditelje, braću i sestre mora ići posjećivati s osobnim dokumentom.

Podaci prikupljeni iz intervjua kojeg sam provodila u razdoblju od prosinca 2019. do srpnja 2020. godine među pripadnicima slovenske nacionalne manjine, uglavnom pokazuju strah i čuđenje nad događanjima vezanima za granicu. U jednoj mjeri su zadovoljni jer je došlo do osamostaljenja, ali s druge strane nisu imali odgovor na moje pitanje jer su njime bili zbunjeni. Prije svega tu se radi o pitanju identiteta, osjećaja pripadnosti, ali i o životnim pitanjima, kao npr. kako ću posjetiti svoju rodbinu, roditelje ili kako ću putovati na posao.

Odgovori koje sam prikupila nalaze se u ovom poglavlju te su odgovori grupirani i stavljeni u kontekst svakog poglavlja.

6. 1. „Doma smo bili tu in tam. Tu meje nikdar ni bilo“¹⁴⁰

¹⁴⁰ RIMAN, MARKELJ, „Živ Hrvat, mrtev Slovenec: vpliv meje na prebivalstvo na primeru občine Ilirska Bistrica in Kvarnerja“, 127.-148.

Pojedinci s kojima sam razgovarala i koji su mi dali odgovore na pitanja u intervjuu, danas žive na granici te se svakodnevno suočavaju s njezinim pozitivnim i negativnim iskustvima . Od 1991. godine pa sve do danas, susretali su se s kontradiktornim postupcima, gdje u prvi plan dolazi ljudskost i razumijevanje, ali i nerazumijevanje granične policije.

Ispitanica br. 1. rođena u Ilirskoj Bistrici, prva s kojom sam imala intervju, danas živi u Munama (Vele Mune) i svakodnevno putuje na posao; jedan posao radi u Sloveniji, a drugi obavlja u Rijeci tako da dva puta tjedno odlazi u Rijeku. Napominje da je gotovo cijeli život provela na razmeđu Hrvatske i Slovenije. Odrasla je u Ilirskoj Bistrici, srednju školu i fakultet polazila je u Ljubljani, često je boravila kod bake u Rijeci. Gotovo svakodnevno putuje na posao preko granice te je već navikla na granicu.

O tome koliko je granica i nastanak granice utjecao na pojedince na pograničnom prostoru pokazuje situacija moje bliske prijateljice, koja je sa svojom obitelji često odlazila na ljetovanje na Kvarner kao i na izlete u Hrvatsku. Nakon pojave „meje“ ona i njezin muž nikada više nisu prešli granicu i nikada više nisu otišli na ljetovanje i izlete preko granice. Prestali su se družiti i granica koja je sada postala fizičkom, zaista je postala i mentalnom pregradom.¹⁴¹

Ova izjava ispitanice upotpunila je negativnu društvenu ulogu granice između Hrvatske i Slovenije. Također je napomenula da: *Ilirska Bistrica je oduvijek više gravitirala Rijeci nego Ljubljani.*¹⁴² Tu je tvrdnju obrazložila ovako:

Otac je radio u Viktoru Lencu u Rijeci, moji su se upoznali u Jelšanama na plesnjaku pa opet vidite koliko je ovaj kraj premrežen. Ja sam svojeg muža upoznala u Portorožu gdje je radio kao policijski službenik na gatu, a porijeklom je iz Siska. Kakva situacija. Upoznajem muža Hrvata u Sloveniji. Realno nikad mi nije bilo bitno je li on Hrvat, Slovenac ili Srbin, jednostavno nisam odrasla u takvom okružju da mi je bitno tko si i što si.¹⁴³

¹⁴¹ Iz razgovora ispitanice br. 1 (S. G., Vele Mune), 10.12.2019.

¹⁴² Isto

¹⁴³ Isto

Nakon Drugog svjetskog rata i kasnije, riječka poduzeća imala su kamione pa zatim autobuse u svojem vlasništvu da bi prevozila svoje zaposlenike na posao u Rijeku i natrag u mjesto gdje su živjeli (mjesto u pograničnom području).¹⁴⁴ Također, postojao je vlak koji je kretao iz Postojne te bi mu stanica bila i u Ilirskoj Bistrici i Maloj Bukovici. Danas je obratna situacija. Stanovnici Muna, Šapjana i Rupe odlaze na posao autobusnom linijom u tovarnicu „Plama“ pri Podgradu. Također, visokoobrazovana radna snaga iz Hrvatske poput liječnika, profesora i dr. odlazi tražiti posao u obližnju Sloveniju.¹⁴⁵ Ekonomske migracije prema hrvatskim krajevima bile su prisutne do 60-tih godina 20. stoljeća, da bi se potom situacija izmijenila. U 80-im godinama 20. stoljeća, broj Slovenca u Hrvatskoj počinje opadati te u tom razdoblju raste broj umrlih Slovenaca koji su se doselili prije i nakon Drugog svjetskog rata.¹⁴⁶ Također, nakon Drugog svjetskog rata, razvitak Slovenije je intenzivniji nego li Hrvatske, što pokazuje i pad broja Slovenaca u 80-im godinama 20. stoljeća. Prisutni su zdravstveni razlozi preseljenja Slovenaca u Hrvatsku, ponajviše u Istarsku i Primorsko-goransku županiju zbog mediteranske klime.

Prilikom intervjuiranja otvorilo se pitanje identiteta, odnosno nacionalne pripadnosti. Ispitanica br. 1. svoj je identitet probala objasniti na ovaj način:

Kada sam upoznala muževljeve roditelje koji i danas žive u Sisku, bila sam začuđena. Tek onda mi je postalo jasno zašto je njima to toliko bitno, a meni je čudno. Ja imam dva državljanstva, naravno dobila sam ih tek kasnije. Uglavnom, tamo u Sisku znaju čija je kuća bila srpska, a čija hrvatska. Muž mi je tada bio u policiji, a evo sada je 8 – 9 godina u mirovini. Meni je sve to bilo novo. Mamina rodbina je iz Crne Gore, ali meni to nikad nije bilo bitno. Svekrva mi je pričala da je njihova kuća bila spojena s jednom pravoslavnom obitelji. Oni to nisu nikad zamjećivali, ali dolaskom rata, dva gotovo spojena kućanstva nisu progovorila ni jednu riječ. Strašno. Velim, ja to nikad nisam zamjećivala, ni nisam odrasla u takvom mentalitetu, ali eto moj muž je.¹⁴⁷

¹⁴⁴ RIMAN, MARKELJ, „Živ Hrvat, mrtev Slovenec: vpliv meje na prebivalstvo na primeru občine Ilirska Bistrica in Kvarnerja“, 127.-148.

¹⁴⁵ Isto

¹⁴⁶ PAJNIČ, „Ekonomski položaj in demografska struktura Slovencev na Hrvaškem: včeraj, danes, jutri“, 65.-89.

¹⁴⁷ Iz razgovora ispitanice br. 1 (S. G., Vele Mune), 10.12.2019.

Naglasila je da kada razmišlja o razlici u mentalitetu, između slovenskih krajeva i krajeva u zaleđu Rijeke kao da i nije bilo tolike razlike. Napomenula je da nema ni problema s jezikom: *Slovenski je moj materinski jezik, ali dobro govorim hrvatski. Naučila sam ga kako sam radila i nemam problema s tim. Dijalekti su slični.*¹⁴⁸

Uvođenje granice promijenilo je do tada uobičajena društvena ponašanja stanovništva pograničnih područja. Većina ispitanika napomenula je da im velik problem zadaju gužve, tj. čekanje na granici i provjeravanje. Starije generacije nisu na to navikle i osjećaju promjenu.

*Danas su gužve, pogotovo u sezoni. Nekad toga nije bilo. Stalno neki papiri, provjeravaju se, novi ljudi na granicama i sl. Porodično groblje moje obitelji nalazi se na slovenskoj strani. Prije granice none su odlazile puteljkom kroz šumu u Ilirsku Bistricu, danas se to ne može. Mislim, razumijem, danas je to strože upravo zbog migranata, ali teško se na to naviknuti.*¹⁴⁹

Ista ispitanica nastavila je priču da je tijekom godina dobila propusnicu ružičaste boje te kada odlazi u Sloveniju ne mora ići na službenu granicu. Uz to, nadodala je da bi mnogi otišli puno češće u Hrvatsku, npr. na izlet, ali usred sezone to predstavlja gnjavažu jer su gužve, a nemaju svi propusnice kao ni dva državljanstva. Također napomenula je da joj je jeftinije kupovati u Hrvatskoj i da kupnju gotovo uvijek „obavi“ u Hrvatskoj, ali zdravstveno je ipak prepustila Sloveniji: *Ipak zdravstveno imam riješeno u Sloveniji. Da, skuplje je 50-60 eura, ali bolje je organizirano i riješeno. Nema čekanja kao u Hrvatskoj.*¹⁵⁰

S jedne strane fizička granica većini je ispitanika smanjila učestalost odlaska u Sloveniju, ali istodobno ono što je utjecalo na smanjenje odlaska u Sloveniju je: nedostatak slobodnog vremena i starost.

Neki ispitanici nisu jasno isticali granicu kao smetnju koja im smanjuje učestalost odlaska u Sloveniju, ali svakako postoji neslaganje: *Ovakve granice su neprirodne. Granice mogu biti*

¹⁴⁸ Iz razgovora ispitanice br. 1 (S. G., Vele Mune), 10.12.2019.

¹⁴⁹ Isto

¹⁵⁰ Isto

*katastarske, administrativne i upravne. Reljef može dirigirati granicu i stanovništvo, a ne politika.*¹⁵¹

Jedan stariji ispitanik, ispitanik br. 2, rođen u Sloveniji u Donberku, opredijelio se kao Slovenac. U Rijeku je došao sa svojim roditeljima koji su se zbog politike 1947. doselili u Rijeku gdje su se i zaposlili. Rekao je: *Tata je morao napustiti zonu A zbog političke situacije da bi se naselio u zoni B 1947. god. Nije se mogao pomiriti s nastavkom okupacije naših krajeva. Mama je došla za njim 1948. god. Zaposlili su se i trajno nastanili u Rijeci.*¹⁵²

To nije usamljen primjer doseljavanja. Nakon Drugog svjetskog rata bilo je mnogo primjera gdje se stanovništvo s prostora Slovenije doselilo zbog političkih razloga, egzistencijalnih ili obiteljskih.

*Došli su (roditelji op. a.) 1948. godine u Rijeku. Oni su se te godine doselili i ideja je bila da odu u Trst, ali se granica zatvorila i onda je moj nono iz Obrova, koji je imao konje i radio je u Rijeci, nagovorio mog oca da dođe raditi s njima. Moja mama je u jesen došla sa sestrom. Prvi stan su imali u okviru riječke bolnice u nekadašnjoj vili Gorupa (Josipa, danas je to onkološki odjel u riječkoj bolnici op. aut.). To im je bio prvi stan. Nakon toga su se preselili na Belveder. Tata je imao i štalu s konjima. Prodao je konje kada sam imala 3 ili 4 godine.*¹⁵³

U svojem radu Barbara Riman ima mnogo takvih primjera, gdje su ljudi upravo zbog činjenice da brzo i jednostavno mogu dobiti posao, a onda i određene beneficije (kao npr. stan) odlučivali su se za dolazak u Rijeku. Primjer je to i gospođe koja je došla s mužem u Rijeku: ... *Muž je godinu prije došao u Rijeku. (1946. op. avt.). Nismo planirali ići u Rijeku. Dobili smo stanovanje (...) Tada nije bilo teško dobiti stanovanje, ljudi su optirali.*¹⁵⁴

U Rijeku su odlazili i stanovnici današnjih slovenskih naselja koja se nalaze pri granici. Takav slučaj nalazimo u mjestu Jelšane: ... *neki su baš otišli živjeti u Rijeku, osnivali su obitelj. Tu je bilo*

¹⁵¹ Iz razgovora ispitanika br. 2 (I. H., Donberk), 12.12.2019.

¹⁵² Isto

¹⁵³ RIMAN, Barbara, „Slovenci v Gorskem kotarju, Kvarnerju in Istri od leta 1918 do leta 1991“, 179.

¹⁵⁴ Isto

teško naći posao, odlazili su za poslom, firme koje su imale mogućnosti dale su im stanove. (A. M. 2007).¹⁵⁵

Slika 1: Grafit u Jelšanama : „Ker ljubezan ne pozna meja“

Mogućnost zaposlenja u Rijeci primorala je stanovništvo iz različitih krajeva nekadašnje Jugoslavije da se odluče na preseljenje u Rijeku, gdje su osim posla često na korištenje dobivali i državne stanove i s time su riješili važno pitanje u životu, stambeno pitanje, koje možda u svojem mjestu rođenja ne bi uspjeli. U vrijeme Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije veze između Slovenaca i Hrvata u vezi trgovine, prometa, školstva i raznih veza opisao je ispitanik br. 2 kao:

*Na primjeru između Ilirske Bistrice i Rijeke mogu se objasniti zajednički odnosi. Bistričani su pohađali srednje škole u Rijeci. Školovani Riječani radili su u Bistrici. Bistričani su se svaki dan kupali na Kvarneru. Mi smo kupovali krumpir i jabuke u Brkinima. Zajedničko groblje u Jelšamana itd.*¹⁵⁶

¹⁵⁵ Preuzeto iz: RIMAN, MARKELJ, „Živ Hrvat, mrtev Slovenec: vpliv meje na prebivalstvo na primeru občine Ilirska Bistrica in Kvarnerja“, 127.-148.

¹⁵⁶ Iz razgovora ispitanika br. 2 (I.H., Donberk), 12.12.2019.

6.2. „Primorcima i dan danas to smeta“¹⁵⁷

Državna granica Republike Slovenije i Hrvatske uspostavljena je 1991. godine. Time su mjesta poput Rupe i Jelšana postala pogranična i bila su razdijeljena između dvije države. Ispitanica br. 3 sjeća se uvođenje granice: *Neki su se odjednom morali odlučiti od koga će tražiti državljanstvo. Od Hrvata ili Slovenaca? Bilo je čudno.*¹⁵⁸

Vrijeme uvođenja granice kao i vrijeme „biranja“ državljanstava svih osam ispitanika (ispitanih u prosincu 2019.) prisjećalo se s negativnom nostalgijom.

Moja majka rođena je u Sloveniji, davne 1916. godine. Kasnije je otišla služiti u Tuzlu te nakon toga, neposredno pred Drugi svjetski rat otišla je na službu u Zagreb gdje je i upoznala mog tatu. Udala se za Hrvata. Mislim, tada smo živjeli u raznim državama i nije se na to tako gledalo. Nakon toga, poslije 1946. sele se u Rijeku. Moja majka se oduvijek smatrala Slovenkom, govorila je slovenski, odlazili smo kod tete u Kamnik, na planinarenje. Moja teta je bila ponosna što je Slovenka. Mislim, to je bilo i očito jer je i cijeli život provela u Sloveniji, ali ja sam tada bila mala i nisam to tako shvaćala. Čak mi je jednom rekla: „Tvoja mama je Slovenka, ti si isto Slovenka.“ Kad si dijete, ne predstavlja ti to veliku važnost. Nakon uvođenja granice 1991., moja mama se, kako bi se reklo, legitimirala kao Slovenka te je tražila državljanstvo, ali postojao je problem. Nije bilo dokaza da je ona rođena tamo gdje je. Tada se rađalo u kućama, nije bilo toliko bolnica i s time ni papira. Budući da je ona bila stara i nije mogla previše ni putovati, taj papir nije bio od velike važnosti. Ali zamislite, ne možete dokazati to što jeste i kako se samo osjećate zbog nedostatka papira koji dokazuje što ste...¹⁵⁹

Mlađa ispitanica, ispitanica br. 4, sjeća se uvođenje granice kao nešto što joj je usporilo putovanje i ograničilo kretanje:

¹⁵⁷ Izjava ispitanika br. 2 (I.H. Donberk) kada sam ga pitala kako se osjećao kada je po prvi puta prešao granicu.

¹⁵⁸ Iz razgovora ispitanice br. 3 (Lj.Č., Rijeka), 11.12.2019.

¹⁵⁹ Isto

*Otežala je suživot utoliko što se granicu mora prelaziti na obilježenim mjestima, a ne tamo gdje to stanovnicima odgovara, na nekada zajedničkom teritoriju sada vrijede drugi zakoni, otežalo se uređivanje imovinsko-pravnih odnosa, dobivanje osobnih dokumenata i slično.*¹⁶⁰

Na pitanje „To se sve izmijenilo?“, odgovorila je: *Nošenje dokumenata (putovnice), razmišljanje o tome što se smije nositi preko granice (prehrambeni proizvodi, alati i slično), poznavanje zakona i pravilnika koji se odnose na vožnju u Sloveniji i slično.*¹⁶¹

Restrukcija se osjećala tako da su se prekinule lokalne veze poput lokalnih cesta, poljskih cesta, željezničkih puteva i sl., s obje strane.¹⁶² Uredbe su se provodile na nadzor protoka osoba i ljudi na graničnim prijelazima. U travnju 2003. godine na snagu stupa novi granični režim između Hrvatske i Slovenije. Određeno je da će se granica moći prelaziti samo uz posjedovanje pogranične propusnice, dozvole za jednokratni prijelaz i turističke dozvole (misli se na prijelaz Lisac – Sušak).¹⁶³ Stanje se na granici mijenja nakon 2004. kada je Republika Slovenija postala dijelom Europske unije te se do kraja 2007. uvodio Schengen.¹⁶⁴ Javlja se problematika oko zelene granice između Hrvatske i Slovenije u smjeru Brič.¹⁶⁵

Ispitanica br. 5 navodi:

Znam da je stanovništvo na relaciji Lisac (HR) – Sušak (SLO) imalo velikih problema i da je tadašnji načelnik općine učinio sve u njegovoj moći da to postane malogranični prijelaz, ali godinama do toga nije došlo. Ljudi su potom ilegalno prelazili granicu jer je bilo jeftinije i jednostavnije da bi posjetili svoju rodbinu te su se odlučili voziti dva kilometra

¹⁶⁰ Iz razgovora ispitanice br. 4 (K.R., Rijeka), 12.12.2019.

¹⁶¹ Isto

¹⁶² RIMAN, MARKELJ, „Živ Hrvat, mrtev Slovenec: vpliv meje na prebivalstvo na primeru občine Ilirska Bistrica in Kvarnerja“, 127.-148.

¹⁶³ „Novi granični režim sa Slovenijom“.

¹⁶⁴ Schengen je jedan od temelja europskog projekta. Od osnivanja 1995. godine, kada su na tom području ukinute kontrole granica, sloboda kretanja diljem Europske unije postala je stvarnost. Građani mogu živjeti, studirati, raditi i provoditi svoje umirovljeničke dane bilo gdje u Europskoj uniji. Ovo pravo olakšava putovanja mnogim turistima i poslovnim ljudima.

Samo šest država članica Europske unije nisu dio Schengena: Irska i Ujedinjeno Kraljevstvo, koje žele same upravljati svojim graničnim prostorom, te Bugarska, Hrvatska, Cipar i Rumunjska, koje trebaju postati dio Schengena.

(iz: „Europski parlament. Vijesti.Schengen: vodič kroz Europu bez granica“.)

¹⁶⁵ Zelena granica je granica na kojoj ne postoji 24 satni nadzor već to područje obilazi granična policija te je to mjesto ilegalnih prelazaka.

po makadamu nego 15 ili više te prelaziti službeni granični prijelaz Rupa – Jelšane. Granični slovenski policajac mi je jednom rekao da su to mala sela pa da prepoznaju automobile koji prolaze i da ih uglavnom puštaju.¹⁶⁶

Postavila sam joj sljedeće pitanje: „Jeste li imali kakvih problema prilikom prelaženja granice? Ako da, kojih?“ Odgovor : *U početku zbog profila carinika i granične policije. Sada je mnogo bolje.¹⁶⁷*

Od ispitanice br. 5. sam saznala malo više:

Granicu prelazim na tjednoj bazi od 2006. godine i bilo je svakakvih iskustava i negativnih i pozitivnih. Prije svega moram naglasiti da se odnos na granici prema putnicima temeljio na pojedincu. Postoji mnogo zakona koje policijski službenici razumiju na različite načine. Puno puta još i danas imam osjećaj da je svaki policijski službenik na svoj način „šerfi“ svoje vrste te da će u određenim trenucima nešto tolerirati (npr. pokvareno svjetlo na autu), ali i ne moraju. Od kada je Hrvatska u EU prelazak je lakši. Najgore je bilo u vrijeme Sanaderove i Janšine vlade kada su često provjeravali (Slovenci) auto. Pozitivno je na policijske službenike utjecalo, ako smo govorili slovenski jezik te smo bili oslobođeni striktno i rigorozne kontrole. Kako prelazim granicu često, već me poznaju, i nemam više nikakvih neugodnosti.

Ista ispitanica sjeća se neugodne situacije na granici:

Sjećam se jedne neugodne situacije, kada mi je snijeg, u Ljubljani, pao na auto i srušio tablicu. Hrvatska tablica je za par milimetara manja od slovenske tablice, i našla sam novi okvir za prednju tablicu, ali svejedno na graničnom prijelazu na povratku u Hrvatsku su me pozvali na stranu i imala sam 15 minuta neugodnu raspravu zašto nemam prednju tablicu na mjestu, nego mi je ispod stakla u autu. Nakon rasprave su me pustili, jer su i sami otkrili da iz slovenskog okvira tablica ispada van.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Iz razgovora ispitanice br. 5 (B.R., Rijeka), 12.12.2019.

¹⁶⁷ Iz razgovora ispitanice br. 4 (K.R., Rijeka), 12.12.2019.

¹⁶⁸ Iz razgovora ispitanice br. 5 (B.R., Rijeka), 12.12.2019.

Postojale su i pogodnosti odlaska Hrvata, a i Slovenaca koji žive u okolici Rijeke u Sloveniju:

Utjecala je i pozitivno i negativno. Kako naša putovanja nisu bila povezana s imovinom koju imamo u Sloveniji ili nekakvom zemljom, već se bazirala na posjetu rodbini onda se broj prelazaka nije toliko niti povećao niti smanjio. Možda se povećao jer je hrana kao i drugi proizvodi (prije svega u vrijeme 1991. –1995.), bili su jeftiniji i neki proizvodi su bili dostupni u Sloveniji, a u Hrvatskoj nisu. I benzin je bio jeftiniji, bio je povrat poreza na granici, tako da smo čak i povećali broj odlazaka radi ekonomskih boljih mogućnosti.¹⁶⁹

S druge strane, gotovo ni jedan ispitanik nije napomenuo da je doživio diskriminaciju na nacionalnoj razini. Jedna ispitanica je napomenula da: *Ono što često čujem (iako nisam mlada) „Tako mlada pa već Slovenka“ ili „vi Slovenke...“¹⁷⁰ što nekada osjećam kao vrijeđanje i po spolnoj i po nacionalnoj osnovi.¹⁷¹* Drugi ispitanik čak je spomenuo da je više bila prisutnija diskriminacija u vrijeme Jugoslavije (SFRJ) nego danas. Opet to možemo sagledati sa subjektivne perspektive jer je ispitanik starija osoba koja dosta rijetko putuje te je bio sudionik hrvatskog proljeća, što opet može utjecati na njegovu subjektivnu percepciju.

6.3. „Moj kraj i moji ljudi su iz Istre, slovenskog i hrvatskog primorja. Tu je moj dom.”¹⁷²

Na kraju same ankete postavila sam nekoliko pitanja o tome: „Kako se osjećaju, koja im je zemlja bliža, Slovenija ili Hrvatska, ili obje?”; kao i „Kako njeđujete Sloveniju kod kuće i jeste li članovi Bazovice?” Naime, ta pitanja se odnose na razdoblje nakon uvođenja granice i budući da svi ispitanici žive u Hrvatskoj, predstavljaju dobru bazu za definiranje povezanosti između hrvatske i slovenske kulture, kao i povezanosti Hrvatske sa Slovenijom - danas.

¹⁶⁹ Iz razgovora ispitanice br. 5 (B.R., Rijeka), 12.12.2019.

¹⁷⁰ Ispitanica br. 5 (B.R., Rijeka) izjavila je: „Što se tiče tih komentara, izrečeni oni simpatično ili ne, čula sam i gore. Jedna Slovenka s Paga mi je rekla, da dolje govore „Svaki Slovenac alkoholičar“, a najgora opaska koju sam čula je bila od jednog gospodina iz Biograda na Moru koji je simpatično komentirao, „Ah.. te Slovenke... kažeš joj sjedni ona odmah legne.“

Ujedno je ovo krilatica „Tako mlada, a već Slovenka“ bila popularna u vrijeme Jugoslavije. Vidi više u: „Tako mlada, a već Slovenka“, <https://www.xxzmagazin.com/tako-mlada-a-vec-slovenka> (Pristup ostvaren 15.8.2020.)

¹⁷¹ Iz razgovora ispitanice br. 5 (B.R., Rijeka), 12.12.2019.

¹⁷² Izjava ispitanika br. 2 (I.H., Donberk) kada sam ga upitala: “Koja je Vaša domovina-Hrvatska ili Slovenija ili imate obje domovine i objasnite na koji način?”

Ispitanica br. 3. navodi:

Član sam Bazovice već 12 godina. Nakon što mi je mama umrla, mislila sam da ću zaboraviti slovenski pa sam došla ovdje. Naravno, sada sam u mirovini i imam više vremena. Zapravo, majka je i bila član Bazovice, ona se osjećala Slovenkom, odlazila je u Sloveniju, voljela je slovensku pjesmu, ali nikad nije imala vremena sudjelovati u događanjima (...) Nakon mamine smrti, prije 10 godina, imala sam osjećaj da ću zaboraviti slovenske običaje i pjesme... Tako sam prije 10 godina postala aktivna u Slovenskom društvu KPD „Bazovica”, a formalno sam bila učlanjena od 2000. godine. Aktivna sam u folklornoj i dramskoj skupini, ponekad napišem članak za naš list „Sopotja”, pratim događanja u društvu, a osobito me vesele nastupi drugih slovenskih skupina u našem domu.¹⁷³

Ispitanik br. 2. član je KPD „Bazovica” od samih početaka:

Od 1956. god. sam počeo svirati u tamburaškom sastavu omladine u domu. Tata mi je jedan od osnivača Bazovice pa je normalan slijed da ja nastavim. Bio sam član više-manje svih sekcija. Osnovao sam i Glazbenu skupinu koju sada vodim.¹⁷⁴

Mlađi članovi Bazovice usavršuju slovenski na Dopolnilnom pouku slovenskega jezika in kulture (DPS) te također sudjeluju u glazbeno-scenskim događanjima u Bazovici.

Ispitanica br. 4 navodi:

Član sam Bazovice već 20 godina. Član sam zbog aktivnosti koje uključuju korištenje slovenskoga jezika. Učim slovenski jezik na Dopolnilnom pouku slovenščine i sudjelujem u radu Dramske i Glazbene skupine.¹⁷⁵

6.4. „Nije bilo bitno tko si i što si, bio je bitan rad i kako preživjeti.”¹⁷⁶

Do danas, pripadnici slovenske nacionalne manjine nisu se previše izdvajali iz stanovništva Rijeke i okolice, te to pokazuju i odgovore koje sam dobila od ispitanika, a i povijesna događanja i

¹⁷³ Isto

¹⁷⁴ Iz razgovora ispitanika br. 2 (I.H., Donberk), 12.12.2019.

¹⁷⁵ Iz razgovora ispitanice br. 4 (K.R., Rijeka), 12.12.2019.

¹⁷⁶ Izjava ispitanika br. 8 (B.R., Rijeka) kada sam ga pitala kakvi su bili kontakti između Hrvata i Slovenaca na granici u vrijeme Jugoslavije

migracije u vrijeme nakon Drugog svjetskog rata pokazuju, da je Rijeka bila otvorena za stanovništvo koje je tražilo posao. Pripadnici slovenske nacionalne manjine slično razmišljaju i danas. Izjava ispitanika “Nije bilo bitno tko si i što si, bio je bitan rad i kako preživjeti.” odnosi se na razdoblje u Rijeci nakon Drugog svjetskog rata 1945. godine. Pitala sam ga kakvi su bili kontakti Slovenaca i Hrvata u vrijeme Jugoslavije uz granicu. Prostor današnje općine Ilirska Bistrica oduvijek je (za vrijeme Jugoslavije, a i ranije) gravitirao više Rijeci negoli Ljubljani. Nakon uvođenja granice 1991. godine, intenzitet se dnevnih migracija prema Rijeci smanjio.

Ispitanik br. 8. nastavlja:

Nakon rata ljudi su vlakom, pritom mislim na Slovence, dolazili s područja Krasa¹⁷⁷ prema Rijeci. Granica se nije činila granicom, zapravo, nije ni postojala. Barem ne u mentalnom sklopu ljudi. Nije bilo bitno jesi li Slovenac, bitno je bilo ima li posla te kako preživjeti.¹⁷⁸

Ispitanik br. 8. navodi kako se njegova obitelj doselila u Rijeku 1942. godine, a otac dolazi u Rijeku 1946. godine, poslom jer je bio u prekomorskoj brigadi.

Otac je iz Idrije, a majka iz Ajdovščine. Ovdje (Rijeka) su se oženili. U obitelji bilo nas je četvero, mama, tata, brat i ja. Brat se 1993. godine odselio u Ptuj i danas tamo živi. Ja sam ostao u Rijeci, živjeti i raditi.¹⁷⁹

Kad sam ga pitala sjeća li se kako se lokalni slovenski jezik, majke i oca, razlikovao od lokalnog jezika koji se govori u Rijeci, odgovorio mi je:

Nisam primjećivao razlike. Koliko se sjećam lokalni slovenski bio je podosta sličan riječkom, dosta talijanizama. Sličnost je prevelika i teško je razlikovati. Puno je identičnih riječi, samo su akcenti drukčiji. Tako Vam je i u mjestima uz granicu. Teško je razlikovati slovensku i hrvatsku riječ.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Kras je slovenski naziv za vapnenačku visoravan povezanu nepropusnim flišnim stijenama, a koja se sa svojih skoro 500 km² prostire na jugu slovenskih pokrajina Primorske i Notranjske, te manjim dijelom u talijanskoj pokrajini Trstu. Kras je ujedno i slovenska pokrajina. Glavni grad za slovensku pokrajinu Kras je Sežana.

¹⁷⁸ Iz razgovora ispitanika br. 8 (B.R., Rijeka), 9.7.2020.

¹⁷⁹ Isto

¹⁸⁰ Iz razgovora ispitanika br. 8 (B.R., Rijeka), 9.7.2020.

Sličan odgovor mi je dala ispitanica br. 9. Ona je rođena u Novom Mestu 1950. godine, a u Rijeku se doselila 1983. godine.

*Moj lokalni (slovenski jezik, op. a.) jezik poprilično je sličan književnom jeziku. Kad sam stigla u Rijeku, riječki fiumanski sam znala, od prije. Razumijela sam ga, s vremenom, naučila sam ga govoriti. Znam jednu priču iz Čabra. Tamo mješavinu slovenskih i hrvatskih riječi nazivaju „domaćim jezikom”. Kada sam jednom prilikom bila u Čabru, slušala sam kako je jedan službenik govorio na njihovom domaćem. Nakon razgovora, priupitam ga je li on Slovenac. On se nasmije i veli „ne” te nadoda da je razgovarao sa ženom. Na to ja priupitam, je li mu žena Slovenka. On se ponovno nasmije i odgovori mi: „Ma ne, to je naš domaći jezik.” Bilo mi je čudno! Pa sve sam ga razumijela. Eto!*¹⁸¹

Ista ispitanica odgovorila je ovako na pitanje je li postojala razlika između lokalnog slovenskog i lokalnog hrvatskog jezika kada se doselila u Hrvatsku: *Granice nije bilo, koliko god je postojala jezična granica, ali opet svugdje smo se mogli sporazumijeti. I u Rijeci i u Ljubljani. Jezične razlike su zaista minorne.*¹⁸²

Ispitanica br. 10., koja je rođena u Kobaridu 1957. godine, navodi da dolaskom u Rijeku 1981. godine nije imala neugodnih iskustava na poslu s prihvaćanjem drukčijeg jezika. Navodi da je čak imala pozitivno iskustvo:

*Da, imala sam pozitivno iskustvo. Krajnje simpatično. Jednom su me pitali jesam li iz Gorskog kotara. Prepoznali su drukčiji naglasak pa su ljudi zaista pomislili da potječem iz Gorskog kotara!*¹⁸³ Nastavlja o granici:

*Granica je umjetna. I bez granice, sve funkcionira normalno. Doktorica iz Rijeke odlazi u Podgrad i danas. U Umagu još uvijek postoje dnevne migracije. Život uz granicu se nije promijenio, ni prije ni danas. Takvo je moje mišljenje.*¹⁸⁴

¹⁸¹ Iz razgovora ispitanice br. 9 (M.M., Novo Mesto), 19.7.2020.

¹⁸² Isto

¹⁸³ Iz razgovora ispitanice br. 10 (V.S., Kobarid), 10.7. 2020.

¹⁸⁴ Isto

Ista ispitanica navodi da je nekad bilo lakše jer se u školama učio i srpski i hrvatski te kad je u Rijeci počela raditi, brzo se snašla. Danas je mlađim generacijama, pritom se osvrnula na generaciju rođenu nakon devedesetih, puno teže, jer kako ispitanica navodi: *svi uče samo svoj jezik. Hrvati njeguju hrvatski, a Slovenci slovenski jezik.*¹⁸⁵

Ispitanik br. 11. koji se 1976. doselio u Rijeku gdje je osnovao obitelj navodi:

*U Rijeku sam stigao 1976. godine te sam ovdje i ostao. Odrastao sam u Brežicama, ali sam fakultet završio u Zagrebu. Kad sam stigao u Rijeku, jezične barijere nisam imao. Također, u školi smo učili i srpski i hrvatski tako da jezičnog i kulturološkog šoka nije bilo. Žena mi je iz Rijeke, tako da sam se brzo jezično prilagodio, ali još me i danas znaju prepoznati po naglasku. Prije se nisam morao deklarirati, pa nikad nije ni bilo problema. (...) Cijeli život sam živio u suživotu dva jezika: slovenskog i hrvatskog. Slovenski je moj materinski jezik, a u Rijeci živim dugi niz godina. Također, danas govorim na slovenskom sa sinom, a na slovenskom govorim i u Bazovici.*¹⁸⁶

6.5. „Moj nono nije htio uzet osobnu jer je rekao da ide Doma.”¹⁸⁷

Granica nas ne određuje i ne oblikuje, ali predstavlja prepreku, ako ne formalnu, onda barem mentalnu. Deset ispitanika (ispitanih u srpnju 2020.), izjavilo je da nakon uvođenja granice sve rjeđe odlaze u Sloveniju. Razlozi su starost, ali i manjak vremena.

Ispitanik br. 11 navodi:

*Prije sam (u vrijeme Jugoslavije) znatno češće odlazio u Sloveniju, zapravo dva puta mjesečno. Razlog je bio posao. Radio sam od 1983. do 1989. u Ljubljani, nakon toga sam ovdje otvorio poduzeće. Danas odlazim četiri do pet puta godišnje posjetiti sestru, bratića i sestričnu. Smatram da je granica promijenila moj odlazak u Sloveniju. Prestao sam češće odlaziti u Sloveniju.*¹⁸⁸

¹⁸⁵ Iz razgovora ispitanice br. 10 (V.S., Kobarid), 10.7. 2020.

¹⁸⁶ Iz razgovora ispitanika br. 11 (Z.S., Brežice), 10.7.2020.

¹⁸⁷ Ispitanica br. 20 (J.D., Rijeka), 10.7.2020. je prepričavala događaje prilikom uvođenja granice. Odjednom su bili potrebni papiri, a djed je rekao da ionako ide doma (u Sloveniju) i da njemu ne treba osobna iskaznica.

¹⁸⁸ Iz razgovora ispitanika br. 11 (Z.S., Brežice), 10.7.2020.

Objašnjava zašto je došlo do smanjenja broja njegovih odlazaka u Sloveniju.

*Prije nije bilo granice te početkom devedesetih dolazi do promjene. Odjednom je trebalo pokazati papire. Trebalo mi je godinu dana da dobijem slovensko državljanstvo. Dobio sam ga 1992. godine. Po prirodi sam strpljiva osoba pa sam takve stvari drukčije shvaćao nego li drugi.*¹⁸⁹

Ispitanik br. 10., kojem su se roditelji Slovenci doselili u Rijeku nakon Drugog svjetskog rata, navodi da je njegova obitelj cijeli život njegovala slovenske korijene i jezik, te da je kao dijete posjećivao ostatak obitelji i rodbine u Sloveniji.

*Kao dijete često sam odlazio na praznike u Sloveniju. Obavezno sam odlazio tamo na zimske praznike, a u ljeto su oni dolazili k nama na more. Najčešće bi jednom godišnje duže tamo ostao. Danas tamo mama ima sestrične koje posjećujemo, ali rjeđe. Ne stignemo toliko kao ranije, a češće se čujemo telefonski. Nekad smo kao djeca putovali vlakom čak dva sata do Nove Gorice. Danas je to znatno kraće putovanje.*¹⁹⁰

Isti ispitanik, kao strpljiva i smirena osoba, sjeća se uvođenja granice, stoga je vjerojatno i njegov odgovor umireniji od nekih drugih ispitanika. Navodi:

*Bilo je čudno, ali se navikneš. Osobno ne volim granice i sad je odjednom trebalo pokazivat dokument i čekati u gužvi, čudno. Trebalo mi je vremena da se naviknem. Najčešće u Sloveniju, osim obiteljskih razloga, odem u kupovinu. U Ilirskoj Bistici kupujem jer se isplati, pogotovo prehrambeni artikli. Tamo uvijek vidite puno hrvatskih registracija.*¹⁹¹

Ispitanica br. 10. dramatičnije se sjeća uvođenje granice i početka rata:

Kad je sve to počelo 1991. godine oba sina sam uzela gore k mami, stariji je tamo završio četiri razreda slovenske škole, mlađi je htio ostati u Rijeci, društvo ga je zadržalo ovdje. Sve mi je bilo čudno, dramatično. Zapravo, granice prije nije bilo,

¹⁸⁹ Iz razgovora ispitanika br. 11 (Z.S., Brežice), 10.7.2020.

¹⁹⁰ Iz razgovora ispitanika br. 12 (V.V., Rijeka), 10.7.2020.

¹⁹¹ Isto

*sad je odjednom granica. Prvih devet mjeseci nisam imala hrvatsko državljanstvo. Na poslu su me tražili radnu vizu, svaka tri mjeseca (tada sam imala samo slovensko). Kad sam odlazila posjećivati sinove stalno sam morala čekati i pokazivati dokumente. Do onda nisi znao gdje je Hrvatska, a gdje Slovenija. Nakon toga, čovjek shvati koliko su granice umjetne. Granica je umjetna tvorevina u ljudskim glavama. To je bizarno. Ujedno je i naplatna kućica postala čudnom. Prije sam odlazila češće, jednom mjesečno. Danas sigurno četiri puta godišnje, za vrijeme praznika. Mlađi sin sada živi u Ljubljani pa ga posjećujem kada se uhvati prilika. Unuci su gotovo uvijek kod mene u Saršonima od prvog do petanestog srpnja.*¹⁹²

Ispitanik br. 13. godine 1962. godine dolazi s obitelji u Rijeku iz Šibenika te se i ovdje nastanjuje. Otac mu je bio vojno lice. Kasnije je dosta često boravio u Tržiču jer su ženini roditelji živjeli ondje.

*Prvi razred završio sam u Banja Luci, kasnije sam do polovice šestog razreda živio u Šibeniku, nakon toga smo se 1962. godine preselili u Rijeku. U Rijeci sam završio gimanziju. Nakon toga, odlučio sam se na studij elektrotehnike u Ljubljani- to je bilo od 1971. do 1975. godine. Nakon toga sam se vratio u Rijeku. U vlastitom domu nisam naučio slovenski jezik.*¹⁹³ *Tek sam ga savladao kasnije, na fakultetu. (...) U vrijeme Jugoslavije često sam boravio u Sloveniji. Čak i do osam puta godišnje sam odlazio u Tržič i Bovec. Danas samo imam prisniji kontakt s bratićem i maminom sestrom koja živi u Ljubljani. Rijetko odlazim u Sloveniju, gotovo jednom godišnje.*¹⁹⁴

¹⁹² Iz razgovora ispitanice br. 10 (V.S., Kobarid), 10.7. 2020.

¹⁹³ U vrijeme nekadašnje Jugoslavije u Hrvatskoj nije postojala slovenska škola i djeca su formalno jezik mogla naučiti u domu roditelja ili u jednom od dvaju slovenskih domova koji su djelovali na prostoru Hrvatske (slovenski dom u Zagrebu i u Rijeci). Često su slovenske obitelji napuštale slovenski jezik jer su učitelji upozoravali roditelje da dijete neće moći svladati nastavu na hrvatskom jeziku. Stoga danas ne postoji međugeneracijski prijenos slovenskog jezika. (RIMAN, „Riječka Slovenka Zora Ausec i Slovenci u Rijeci nakon 1945. godine: „bratski narod” ili nacionalna manjina“, 363.-378.)

¹⁹⁴ Isto

Ispitanica br. 9., koja se preselila iz Ljubljane u Rijeku 1983. godine, devedesetih se sjeća podosta aktivistički i traumatično. Uvođenje granice joj je zakompliciralo život, odjednom su bili potrebni papiri i domovnica.

Papiri su me primorali da postanem Slovenka i onda postaneš Slovanac. Prisili te okolina da ojačaš identitet. Domovnicu isprva nisam htjela uzeti, nacionalistički pristisak nije mi se sviđao. Sve je počelo kad se rodio sin. Od 1948. je postojao jedan protokol pa se nakon toga državljanstvo dijelilo po mjestu rođenja roditelja. Godine 1978. ponovno se promijenio način dijeljenja republičkog državljanstva. Kada se rodio sin, bila je situacija. Pitali su me koje je nacionalnosti, ja sam odgovorila da je „Slovenac”. Oni meni odgovore da ne može biti Slovenac jer muž nije rođen u Sloveniji, ne može biti ni Jugoslavan-ako nije ništa napravilo za Jugoslaviju. Same komplikacije. Domovincu je čekao, a i ja sam. Čekalo se u redu. Godine 1993. stigla je konzulica u Bazovicu te sam se ja tada priključila kao aktivist. Tada se potpisivalo tko se odriče slovenskog državljanstva, bilo je plača i suza. Ali otpust iz državljanstva se nije dogodio. Nitko nije bio izbrisan.¹⁹⁵

Ispitanica br. 5 navodi:

Upravo je i taj otpust iz državljanstva bio i još uvijek jest veliki problem. Danas u Hrvatskoj žive pripadnici slovenske nacionalne manjine koji se 1991. i 1992. godine nisu uspjeli snaći te su prilikom traženja hrvatskog državljanstva (a zbog straha od gubitka egzistencije ili jer su bile mlade formirane obitelji) potpisali da se odriču slovenskog državljanstva, a to se doista nikada nije niti formalno pravno dogodilo. Te osobe, imaju i hrvatsko i slovensko državljanstvo, ali toga nisu svjesne te žive u strahu i sramu da su se odrekli vlastite države. Više puta sam se susrela s takvim i sličnim osobama i potom im, koliko je u mojoj moći i jer poznajem ta događanja pokušavam pomoći da potvrde da su još uvijek zapisani u knjigu državljana Republike Slovenije.¹⁹⁶

Ispitanica br. 9 napominje:

¹⁹⁵ Iz razgovora ispitanice br. 9 (M.M., Novo Mesto), 19.7.2020.

¹⁹⁶ Iz razgovora ispitanika br. 5 (B.R., Rijeka), 9.7.2020.

*Znam jednu priču kada je žena koja je htjela raditi u Sloveniji te je nakon rata tražila matični list. Domovnicu je već imala, još od 1992. godine. Željela je slovensko državljanstvo. Dogodilo se to kada je ona tražila domovnicu, službenica joj je odgovorila da ona već ima državljanstvo. Žena je bila začuđena jer je shvatila da ju je netko zamijenio, tj. krivoj osobi (valjda s istim imenom i prezimenom) su dali državljanstvo! Zamislite kakvog li slučaja!*¹⁹⁷

Također, ispitanica br. 14 mučno se prisjeća devedesetih:

*Ja sam tek nakon muža zatražila državljanstvo. Iz Ilirske Bistrice u roku od tjedan dana dobila sam potvrdu, te sam u Ilirsku Bisticu išla po pasoš. Čak smo šesnaest mjeseci čekali dokumente. Ja sam napravila dva državljanstva, dok je mama napravila slovensko.*¹⁹⁸

6.6. „Danas je jezik prepreka za zapošljavanje”¹⁹⁹

Većina ispitanika istaknula je sličnosti hrvatskog (riječkog) i slovenskog mentaliteta, mada su neki ispitanici objasnili razliku između načina života u Ljubljani i Rijeci. Naime, „riječki” mentalitet je sličniji Primorcima i to je istaknulo nekoliko ispitanika.

Ispitanica br. 15 se nakon rođenja djeteta 2011. godine preselila u Rijeku. Osjetila je razliku u mentalitetu kada se preselila iz Ljubljane u Rijeku. Navodi:

U Rijeci je mentalitet slobodniji i opušteniji te su Riječani sličniji Primorcima, nema kompliciranja. U Ljubljani je život ubrzaniji. Radila sam prije u Erste banci gdje sam vidjela jezik kao barijeru u komunikaciji. Razumiješ hrvatski, ali ga ne znaš govoriti. Naglasak te odaje, primijete da nisi odavade. Postoji prepreka ako si stranac, a prijavljuješ se za posao-teško se odgovor dobije, a i posao. Susrećeš se s nekulturnim ljudima. Kada neko rješenje nije bilo pozitivno riješeno, čak doživljavaš vrijeđanje na nacionalnoj osnovi. To postaje problem kada imaš

¹⁹⁷ Iz razgovora ispitanice br. 9 (M.M., Novo Mesto), 19.7.2020.

¹⁹⁸ Iz razgovora ispitanice br. 14 (A.H., Blok pod Mangartom), 10.7.2020.

¹⁹⁹ Izjava ispitanice br. 15 (S.K.Z., Ljubljana) koja se zaposlila u Rijeci.

*svakodnevan i direktan kontakt s takvim ljudima. Jezik je prepreka za zapošljajavnaje.*²⁰⁰

Kultura je slična i u Hrvata i Slovenaca, te nadodaje:

*Hrvatske se pjesme u većini slučajeva slušaju. Gastronomija je slična. Primjetila sam razlike između običaja. Naime, na Badnjak u Rijeci svi izlaze van, na piće, pogotovo mladi. U Ljubljani je to drukčije. Tamo se na Badnjak pripremaju obiteljske večere i obitelj je na okupu.*²⁰¹

Ispitanica br. 16 (najmlađa ispitanica) navodi da se znatno očituje razlika u mentalitetu između Rijeke i Maribora. *Maribor se nalazi u Štajerskoj te je on sličniji Zagrebu, mentalitetno, ali i kulturološki. Rijeka je opuštenija te ju mogu povezati s Koprom. Primorci imaju podosta sličnosti s Rijekom.*²⁰²

Ispitanica br. 10 istaknula je dvije zanimljive razlike između hrvatske i slovenske kulture kao i hrvatskog i slovenskog funkcioniranja sustava:

*Odrasla sam u Bovcu i kad sam stigla u Rijeku uvidjela sam prilično velike razlike. Bovec je malen, praktički selo, dolaskom u grad očekivala sam otvorenost. Jedna od najznačajnijih razlika jesu: patrijarhalnost i sustav obrazovanja. Patrijarhalnosti ovdje nema toliko, dok je u Sloveniji vidljivija. Školovala sam se u jugoslavenskom sustavu i u Sloveniji i u Hrvatskoj, ali i u hrvatskom sustavu nakon osamostaljenja. Sustav obrazovanja u Sloveniji drukčiji od onog u Hrvatskoj-velika razlika. U Sloveniji se kao student pripremaš za nastavu, samostalno. Postoje konzultacije koje te usmjeravaju na tvoj uspješan rezultat U Hrvatskoj je velik naglasak na štrebanju, tamo je više studiozno. Također, profesori te u Hrvatskoj više gledaju s visoka, u Sloveniji ne. U Sloveniji nema toliko učenja više je kao studij. Jedna od zanimljivih stavki koje sam također zamijetila je da Crkva ima veći utjecaj u Hrvatskoj nego u Sloveniji (osamdesete godine).*²⁰³

²⁰⁰ Iz razgovora ispitanice br. 15 (S.K.Z., Ljubljana), 12.7.2020.

²⁰¹ Isto

²⁰² Iz razgovora ispitanice br. 16 (E.C., Maribor), 12.7.2020.

²⁰³ Iz razgovora ispitanice br. 10 (V.S., Kobarid), 10.7. 2020.

6.7. "Moja domovina je moj jezik!"²⁰⁴

Pitanja identifikacije i što točno pojedinca određuje, te s čime se pojedinac može identificirati sa slovenskom kulturom su različita. Nekima je to jezik, nekima planine (planinska kultura koja je sveprisutna u slovenskoj kulturi) ili pak glazba. Jednako tako u ovom poglavlju se želi odgovorima pokazati što su ispitanici doživljavali kao dom i s čime su se lakše identificirali. Najviše ispitanika se identificiralo sa slovenskim jezikom, ali i literaturom koju čitaju u slobodno vrijeme.

Ispitanica br. 9, odgovara:

Moja domovina je moj jezik, ali osjećam se svugdje dobro i u Hrvatskoj. Nacionalizam i identifikacije, ja bih to ukinula. Imati slovenski identitet, meni to nije toliko bitno. To da sam ja Slovenka, to je samo činjenica koja nam govori gdje si rođen ili gdje su tvoji roditelji rođeni. (...) Aktivna sam u Bazovici još od 1993. godine. Novinar sam po struci te pratim rad slovenske manjine u Rijeci kao i rad sekcija. Vodila sam vijeće te sam priređivala informativne izložbe u Bazovici. Također sam radila u izdavaštvu.²⁰⁵

Ispitanica br. 14 navodi: *Osjećam se Slovenkom. Moja domovina je Slovenija, ali moj dom je ovdje. U Rijeci živim, imam prijatelje i obitelj.*²⁰⁶

Kad sam ju pitala koji joj je materinski jezik, odgovorila je slovenski. Dvoje od trinaest ispitanih (ispitanih u srpnju 2020.) odgovorilo je da im je materinski jezik i slovenski i hrvatski, nisu se mogli odlučiti. Ispitanica br. 20 izjasnila se da joj je materinski jezik hrvatski, iako se osjeća Slovenkom. Ispitanik br. 12 navodi: *Imam oba državljanstva, ali ja sam Slovenac. Roditelji su Slovenci i kod kuće se govorilo slovenski. U Bazovici recitiram od četvrte godine te sam i pjevao u zboru.*²⁰⁷

Isti ispitanik navodi nam sjećanja iz djetinjstva, a i kasnijeg razdoblja:

²⁰⁴ Ispitanica br. 9 (M.M., Novo Mesto) odgovara na pitanje: „Koja je Vaša domovina, Hrvatska ili Slovenija ili obje?“

²⁰⁵ Isto

²⁰⁶ Iz razgovora ispitanice br. 14 (A.H., Blok pod Mangartom), 10.7.2020.

²⁰⁷ Iz razgovora ispitanika br. 12 (V.V., Rijeka), 10.7.2020.

*Kao dijete odlazio sam s roditeljima u Bazovicu, tamo smo pjevali i recitirali. Toliko sam dobro naučio nastupati na slovenskom, tako kad bih trebao najavljivati i nastupati na hrvatskom, zbunio bih se. Kako sada? Od malena nastupam isključivo na slovenskom jeziku i sad su mi dali da najavim gostovanje na hrvatskom jeziku. Bilo je smiješno, ali snašao sam se.*²⁰⁸

Ispitanik br. 19 navodi sljedeće:

*Kad sam bio malen, moji roditelji su se iz Murske Sobote doselili u Bašku. Slovenski smo govorili u kući, kasnije sam i studirao u Ljubljani i radio u Sloveniji. Osjećam se kao Slovenac, ali moj dom je tu. Tu sam od malih nogu, tu sam radio, samo sam studirao gore.*²⁰⁹

Ispitanik br. 13 navodi zanimljivost:

*Ja nemam slovensko državljanstvo. Mama mi je bila Slovenka te kada je trebala dobiti državljanstvo shvatili smo da nije bila upisana u knjigu državljana. Naknadno je bila upisana. Žena mi je Slovenka te naši sinovi imaju oba državljanstva. Također, sestra mi je rođena u Ljubljani.*²¹⁰

Ispitanica br. 8. navodi da se osjeća Slovenkom, ali njezin dom su Saršoni i Bovec. *Kad kažem da idem doma, idem u Saršone i u Bovec. Nije da osjećam neku vrstu nostalgije prema Sloveniji jer ju čuvam kod kuće. Govorim i podučavam slovenski jezik, čitam slovenske novice, gledam slovensku televiziju, slušam slovenske pjesme, čak na zidu imam „Panjske končnice” te pjesmu Simona Gregorčiča „Soči”. Čuvam Sloveniju i u kući.*²¹¹

Panjske končnice su umjetnička djela koja su naslikana na panju te njihova povijest seže još u sredinu 18. stoljeća. One čine autohtoni slovenski element.

²⁰⁸ Iz razgovora ispitanika br. 12 (V.V., Rijeka), 10.7.2020.

²⁰⁹ Iz razgovora ispitanika br. 19 (D.M., Murska Sobota), 14.7.2020.

²¹⁰ Iz razgovora ispitanika br. 13 (I.M., Sarajevo), 11.7. 2020.

²¹¹ Iz razgovora ispitanice br. 10 (V.S., Kobarid), 10.7. 2020.

Mlađa ispitanica br. 15 navodi: *Kod kuće govorim slovenski, moj muž hrvatski jezik. On uči od mene, ja od njega.*²¹²

Također, ispitanica br. 16. rođena u Mariboru, postala je prije 7 – 8 godina član Bazovice kad se preselila u Rijeku. Razlog dolaska u Rijeku je ljubav. Nastavlja:

*Dečko je naučio slovenski jezik, ja sam također hrvatski naučila. Radim ovdje u Rijeci. Otkad sam ovdje, sudjelujem u događanjima i organiziram događanja u Bazovici. U srcu nosim Hrvatsku i Sloveniju. U Sloveniji sam rođena, tamo sam se školovala. Imam hrvatske korijene, djed mi je iz Zagorja. U Hrvatskoj sam ljetovala i tu imam prijatelje.*²¹³

Većina ispitanika pridružila su se događanjima u Bazovici, ulaskom u mirovinu.

Ispitanik br. 11 pripovijeda: *Evo, prije jedanaest godina priključio sam se događanjima i zboru. Tada sam počeo imati vremena.*²¹⁴

S druge strane imamo oprečnu misao.

Ispitanik br. 17 navodi: *U Bazovici sam otkad znam za sebe, od samog početka. Roditelji su mi to prenijeli: ljubav prema slovenskom jeziku i kulturi. U Hrvatskoj živim, a Slovenija mi je očevina.*²¹⁵

Slovenski dom KPD „Bazovica“ okuplja slovensku zajednicu u Rijeci te je njegovo djelovanje važno jer su time pripadnici riječke slovenske zajednice povezani s Republikom Slovenijom. Iako svi ispitanici govore hrvatski jezik, gotovo svi ispitanici u „Bazovici“ njeguju slovenski jezik ili ga usavršuju na Dopolnom tečaju (Dopunskom tečaju slovenskog jezika). Zapravo, jezik je glavno sredstvo identifikacije tko su i što su (kod svih ispitanika). Ispitanici koji su rođeni u Hrvatskoj (Rijeka) te govore slovenski, identificiraju se kao Slovenci te ističu da su im roditelji Slovenci te se oni tako osjećaju. Samo jedna (mlađa) ispitanica koja je rođena u Rijeci, a govori slovenski jezik, osjeća se Hrvaticom. Upravo taj osjećaj pripadnosti Hrvatskoj kao i hrvatskoj kulturi izuzetno je utjecajan i moćan. Neki ispitanici nisu se nikako opredijelili jer je njihov dom ovdje (u Hrvatskoj), a osjećaju se Slovencima. Osjećaj pripadnosti jednom narodu ili zajednici

²¹² Iz razgovora ispitanice br. 15 (S.K.Z., Ljubljana), 12.7.2020.

²¹³ Iz razgovora ispitanice br. 16 (E.C., Maribor), 12.7.2020.

²¹⁴ Iz razgovora ispitanika br. 11 (Z.S., Brežice), 10.7.2020.

²¹⁵ Iz razgovora ispitanika br. 17 (M.G., Rijeka), 11.7.2020.

kod ispitanika budi subjektivan osjećaj pripadnosti, nekima je to jezik, podrijetlo roditelja ili prezimena, vezanost za kraj u kojem su odrasli i radili, podrijetlo supružnika i sl.

7. ZAKLJUČAK

Diplomski rad „Pogled stanovnika Kvarnera na slovensko – hrvatsku granicu nekada i danas“ donosi razmišljanja dvadeset ispitanika koji su na određeni način povezani sa Slovenijom, ali su i članovi Slovenskog doma KPD „Bazovica“, te pričaju osobne priče o uvođenju slovensko-hrvatske granice tijekom 1991. godine. Istraživanje je pokazalo da su članovi Slovenskog doma KPD „Bazovica“ ujedno i pripadnici slovenske manjinske zajednice u Hrvatskoj svjesni problema i promjena koje se događaju na slovensko-hrvatskoj granici.

Ispitanici koji su sudjelovali u istraživanju su osobe koje su u razdoblju uvođenja granice 1991. godine bile u skupini između 30 – 40 godina starosti. Zbog teškoće pronalaska ispitanika koji su bili voljni sudjelovati u istraživanju u razdoblju pandemije COVID-19, tri ispitanice nisu odgovarale uzorku, ali su zbog intenzivne veze sa Slovenijom i skoro svakodnevnim prekograničnim kontaktima, svejedno dale važan doprinos istraživanju. Intervjue sam odradila telefonski, putem elektroničke pošte te uživo (u razgovoru). Na terenu sam bila u prosincu 2019. godine, kada sam i intervjuirala sedam ispitanika, a ostalih trinaest sam intervjuirala u srpnju 2020. godine. Odgovore sam uvrstila u politički i društveni kontekst te je nastao mozaik koji detaljnije prikazuje situaciju na slovensko-hrvatskoj granici, koja se još i danas razvija. Dodatno su to intimna razmišljanja, strahovi i promišljanje o granici koje je relativno teško pridobiti iz primarnih i sekundarnih izvora. Odgovore ispitanika na pitanja sam istaknula u diplomskom radu te sam ih potvrdila i s podacima iz sekundarnih izvora (novinskim člancima), koje sam prikupila iz hrvatskog dnevnika „Novi list“ za godinu 1991.

Ispitanici su se složili u razmišljanjima da je uvođenje tvrde granice potaknulo negativne procese te je vidljiva negativna društvena uloga o uvođenja slovensko-hrvatske granice. Dva ispitanika čak su naglasila da granice ne bi trebalo biti te da su izmišljene i neprirodne, a ispitanici su naglašavali i važnost blizine Ilirske Bistrice prema Rijeci, te koliko je taj faktor utjecao na razvoj Ilirske Bistrice, ali i obrnuto. Kroz razgovore bilo je vidljivo da pojedinci imaju osjećaj da su kod kuće u Rijeci, potvrdili su da im dom predstavlja grad Rijeka, a djedovina im je Slovenija (njih osamnaest). Neki ispitanici se nisu mogli odlučiti za dom i kuću, te su odgovorili da im dom predstavljaju dvije države te da govore oba jezika.

Nijedna osoba nije doživjela vrijeđanje na nacionalnoj razini prilikom prelaženja graničnih prijelaza. Svi ispitanici su potvrdili da je prelazak jednostavniji preko graničnih prijelaza otkad je Hrvatska članica Europske unije. Jedna ispitanica je istaknula da je najneugodnije vrijeme prelaženja granice (kada su se pregledavali auti) bilo za vrijeme Sanaderove i Janšine vlade. Zbog uvođenja granice, samo je jedna osoba istaknula da je smanjila odlaske u Sloveniju, ali to je bilo samo za vrijeme rata u devedesetim godinama. Devet ispitanika istaknulo je da je smanjilo odlaske u Sloveniju upravo zbog nedostatka vremena i starosti, a ne zbog samog uvođenja granice.

Bitno je naglasiti da ispitanici na slovensko-hrvatsku granicu gledaju kao na političke odluke koje više ili manje utječu i na njihove prelaske granice. Svi ispitanici su uočili promjene koje su se događale i svjesni su promjena, ali isto tako nije jedino granica utjecala na njihove odluke o posjeti Slovenije. I dok jedni zbog ekonomskih razloga češće prelaze granicu (jednom tjedno), drugi su pak broj svojih odlazaka smanjili. Na to su utjecali i objektivni, ali i subjektivni razlozi.

Činjenica ipak je, da ispitanici, bez obzira na svoju trenutačnu povezanost s Slovenijom, još uvijek njeguju slovenski jezik i slovensku kulturu, prije svega svojim djelovanjem u Slovenskom domu KPD „Bazovica“.

8. LITERATURA

1. BANAC, Ivo, *Raspad Jugoslavije*, Zagreb: Durieux, 2001.
2. BILANDŽIĆ, Davor, *Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske*. Zagreb: AGM, 2001.
3. ĆORLUKIĆ, Filip, *Uzroci i rasap Jugoslavije*. Zagreb: Edicija Božičević, 2010.
4. DEGAN, Vladimir Đuro. "Spor o granici sa Slovenijom". U: *Pravni domašaj historijskih argumenata*. Pazin: Pazinski memorijal, sv. 23-24, 1996, 327.-345.
5. GAČANOVIĆ, Ivana. „Kultura i identitet kao politički neizbežni koncepti: Preludijum za prilagođavanje antropološke debate o multikulturalizmu političkoj realnosti.”, *Čemu* (18/19) (2010), 230.-251.
Pristup ostvaren 15.8.2020. <https://hrcak.srce.hr/61632>
6. GABRIČ, Aleš, "Ustvarjanje meje v jugoslovanski državi". U: *Ustvarjanje slovensko-hrvaške meje*, ur. Marko Zajc. Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino, 2018., 71.-91.
7. HAZLER, Vito. "Stavbe ob meji", U: *Jedna granica-dvije etnologije?*. Zbornik radova 10. hrvatsko-slovenskih etnoloških paralela, ur. Sanja Potkornjak. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, 2009, 44-54.
8. JANŠA, Janez, *Pomaci- Nastajanje i obrana slovenske države 1988 - 1992.*, Zagreb: Mladinska knjiga, 1992.
9. KERMA, Simon. "Nekateri družbeni in kulturno-geografski vidiki obmejnosti občine Ilirska Bistrica", *Annales* 15 (2005), br. 2, 411.-426.
10. KLEMENČIČ, Vladimir. „Slovensko hrvaška obmejna regija in njene funkcije v povezovanju med Hrvaško in Slovenijo in v luči Evropske integracije“, *Dela* (16) (2001), str. 7.-16.
11. KNEŽEVIĆ HOČEVAR, Duška. „Nekateri razmisleki ob preučevanju domačinskih razumevanj nacije v dolini zgornje Kolpe po vzpostavitvi slovenskohrvaške državne meje“, *Migracijske teme* (16) (2000), br.1-2, 29.-45.
12. KOSI, JERNEJ, *Kako je nastala slovenska nacija*, Zagreb: SE, 2019.
13. LAJIĆ, Ivan. "Migracije i suvremeni demografski razvitak Primorsko-goranske županije". *Migracijske i etničke teme* 12 (1996), br.1-2: 7.-25.
Pristup ostvaren 18.7.2020. <https://hrcak.srce.hr/126818>
14. LAJIĆ, Ivan, KLEMPIĆ BOGADI, Sanja. "Migracijska komponenta u suvremenome demografskom razvoju Rijeke i priobalja Primorskogoranske županije". *Migracijske i etničke teme* 28 (2012), br. 2: 165.-187.
Pristup ostvaren 30.7.2020. <https://hrcak.srce.hr/86951>
15. PAJNIĆ, Kristina. "Ekonomski položaj in demografska struktura Slovencev na Hrvaškem: včeraj, danes, jutri". *Treatises and documents: Journal of Ethnic Studies* 80 (2018), 65.-89. Pristup ostvaren 30.7.2020. http://www.inv.si/DocDir/Publikacije-PDF/Razprave%20in%20gradivo/RIG%2080/RIG_80_final%20_za_tisk.pdf
16. PETKOVIĆ, Nikola. *Identitet i granica*. Zagreb: Jasenski i Turk, 2010.
17. PROSEN, Dragica, „Posledice vzpostavitve južne državne meje“, Diplomski rad, Sveučilište u Ljubljani, 2002.
18. REPE, Božo. „Vloga Slovenskih politikov in diplomatov pri določanju meja“, *Adrias* 15 (2008), 109.-117.

19. RIMAN, Barbara. „Riječka Slovenka Zora Ausec i Slovenci u Rijeci nakon 1945. godine: „bratski narod” ili nacionalna manjina“. U: *Intelektualci i rat 1939.-1947.* = *Zbornik radova s međunarodnog skupa Desničini susreti 2012. dio 2.*, ur. Drago Roksandić. Zadar - Islam Grčki, 2012., 363.-378.
20. RIMAN, Barbara. “Slovenska zajednica u Rijeci od 1945. do 1991. godine”, *Časopis za suvremenu povijest*, 46 (2014), br. 3, 535.-554.
21. RIMAN, Barbara, MARKELJ, Vesna. „Živ Hrvat, mrtev Slovenec: vpliv meje na prebivalstvo na primeru občine Ilirska Bistrica in Kvarnerja“. U: *Ponovno iscrtavanje granica: transformacije identiteta i redefiniranje kulturnih regija u novim političkim okolnostima: 12. hrvatsko-slovenske etnološke paralele = Ponovno izrisovanje meja: transformacije identitete in redefiniranje kulturnih regij v novih političnih okoliščinah: 12. slovensko-hrvaše etnološke vzporednice*, ur. Marijana Belaj, Zoran Čiča, Anita Matković, Tina Porenta i Nevena Škrbić Alempijević. Zagreb – Ljubljana, 2018., 127.-148.
22. RIMAN, Barbara, ŠKILJAN, Filip. „Rijeka i planina, granica i ljudi: studija slučaja života pograničnog stanovništva Donjekupske doline i Žumberačkog gorja“, *Historijski zbornik*, 71 (2018), br. 2, 401.-439.
23. RIMAN, Barbara, „Slovenci v Gorskem kotarju, Kvarnerju in Istri od leta 1918 do leta 1991”, *Doktorska disertacija*, Sveučilište u Ljubljani, 2010.
24. SECKER, Jane. “Newspapers and historical research: a study of historians and custodians in Wales”, *Doktorska disertacija*, Sveučilište u Walesu, 1999.
25. STIPERSKI, Zoran, KOCHI PAVLAKOVICH, Vera. „Odnosi i veze u prigraničnim područjima na primjeru hrvatsko-slovenske granice“, *Dela* (16) (2001), 119.-134.
26. ŠAJN, Tomislav. “Vojske na prostoru između Slavnika i Snežnika u 20. stoljeću”, U: *Prekrižane meje*, ur. Ivan Šnajdar. Klana: Društvo za povjesticu Klana. 2008, 98.
27. TOMAIĆ, Tatjana. “Krizna međunarodnih odnosa – studija slučaja: Hrvatska i Slovenija – granica u Istri”. *Časopis za suvremenu povijest* 43 (2011), br. 2, 391.-414.
Pristup ostvaren 30.7.2020. <https://hrcak.srce.hr/74008>
28. VIDAS, Davor, *Hrvatsko-slovensko razgraničenje*. Zagreb: ŠK, 2009.
29. VUKIĆ, Aleksandar. „Nacionalne manjine u etničkoj situaciji: ogled iz epistemologije društvenih znanosti”. *Migracijske i etničke teme* 33 (2017). br. 3, 307.-336. Pristup ostvaren 30.7.2020. <https://doi.org/10.11567/met.33.3.3>
30. ZAJC, Marko. „The Slovenian-Croatian border: History, representations, inventions“, *Acta Histriae* 23 (2015), br. 3, 499.-510.

Internetski izvori:

1. Bazovica. O društvu. Pristup ostvaren 28.12.2019. https://www.bazovica.hr/?page_id=438
2. Oral History: Defined. Pristup ostvaren: 15.7.2020. <https://www.oralhistory.org/about/oral-history/>
3. Natuknica. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristup ostvaren 8.7.2020. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26909>

4. Google Maps. Rupa. Pristup ostvaren 28.12.2019. <https://www.google.com/maps/dir/Grani%C4%8Dni+prijelaz+Rupa,+Rupa/Rijeka/@45.408416,14.2154331,11z/data=!3m1!4b1!4m3!4m2!1m5!1m1!1s0x4764b2245bd509c7:0x92ffa4dbe60a46f1!2m2!1d14.2789019!2d45.4882272!1m5!1m1!1s0x4764a12517aab e2d:0x373c6f383dcb670!2m2!1d14.442176!2d45.3270631>
5. “Groblje na 100 metara, ali na granici čekaju satima”. Jutarnji.hr. 12.2.2008. Pristup ostvaren 28.7.2020. <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/groblje-na-100-metara-ali-na-granici-cekaju-satima-3866655>
6. Državni zavod za statistiku. Popis 2011. Pristup ostvaren 28.7.2020. https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf
7. “Slovenci uskoro postavljaju žičanu ogradu i u Istri?” Glas Istre. 11.12.2015. Pristup ostvaren 28.7.2020. <https://glasistrenovine.hr/arhiva-portala/pregled-vijesti/slovinci-uskoro-postavljaju-zicanu-ogradu-i-u-istri-516441>
8. “Slovenska vlast ugrožava stoljetnu povezanost stanovništva: Žica ništa ne mijenja, i dalje dišemo isti zrak”. Novi list. 13.12.2015. Pristup ostvaren 28.7.2020. [https://www.novolist.hr/vijesti/hrvatska/slovenska-vlast-ugrozava-stoljetnu-povezanost-stanovnistva-zica-nista-ne-mijenja-i-dalje-disemo-isti-zrak/?meta_refresh=true%20\(Datum%20pristupa:%2028.7.2020.\)](https://www.novolist.hr/vijesti/hrvatska/slovenska-vlast-ugrozava-stoljetnu-povezanost-stanovnistva-zica-nista-ne-mijenja-i-dalje-disemo-isti-zrak/?meta_refresh=true%20(Datum%20pristupa:%2028.7.2020.))
9. “Slovenija podržava brže pristupne pregovore Hrvatske s EU”. Dnevnik.hr. 21.11.2008. Pristup ostvaren 30.7.2020. <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/slovenija-podrzava-brze-pristupne-pregovore-hrvatske-s-eu.html>
10. “Identitet”. Struna. Pristup ostvaren 15.8.2020. <http://struna.ihjj.hr/naziv/identitet/24724/>
11. “Nakon otkaza u Sloveniji, bez radnih prava u Hrvatskoj”. Pristup ostvaren 30.7.2020. <https://www.moj-posao.net/Press-centar/Details/67462/Nakon-otkaza-u-Sloveniji-bez-radnih-prava-u-Hrvatskoj/2/>
12. „Novi granični režim sa Slovenijom“. Večernji.hr. 31.3.2003. Pristup ostvaren 31.7.2020. <https://www.vecernji.hr/vijesti/novi-granicni-rezim-sa-slovenijom-733311>
13. „Europski parlament. Vijesti.Schengen: vodič kroz Europu bez granica“. Europski parlament. 17.6.2019. Pristup ostvaren 29.12.2019. <https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/security/20190612STO54307/schengen-vodic-kroz-europu-bez-granica>

14. „Tako mlada, a već Slovenka“. XXZmagazin. com. Pristup ostvaren 15.8.2020. <https://www.xxzmagazin.com/tako-mlada-a-vec-slovenka>
15. „Zelena granica“. Art-kino. 20.11.2013. Pristup ostvaren 31.7.2020. <https://www.art-kino.org/hr/film/zelena-granica>
16. „Najprej cesta, nato nov maloobmejni prehod“. Notranjskoprimorske.si. 29.11.2017. Pristup ostvaren 30.7.2020. <https://notranjskoprimorske.si/2017/11/najprej-cesta-nato-nov-maloobmejni-prehod/>
17. Propisi.hr. Pristup ostvaren 2.8.2020. <http://www.propisi.hr/files/File/tomislav/576%20U%20o%20granicnim%20prijelazima%20u%20Republici%20Hrvatskoj.doc>

Novine

1. *Novi list* (Rijeka), utorak 25. lipnja 1991. godine
2. *Novi list* (Rijeka), srijeda 26. lipnja 1991.
3. *Novi list* (Rijeka), četvrtak 27. lipnja 1991. godine

Ispitanici

1. Ispitanica br. 1 (S. G., Vele Mune), razgovarala 10.12.2019.
2. Ispitanik br. 2 (I.H., Donberk), razgovarala 12.12.2019.
3. Ispitanica br. 3 (Lj.Č., Rijeka), razgovarala 11.12.2019.
4. Ispitanica br. 4 (K.R., Rijeka), razgovarala 12.12.2019.
5. Ispitanica br. 5 (B.R., Rijeka), razgovarala 12.12.2019.
6. Ispitanica br. 6 (S.V.B., Opatija), razgovarala 12.12.2019.
7. Ispitanica br. 7 (M.R., Rijeka), razgovarala 12.12. 2019.
8. Ispitanik br. 8 (B.R., Rijeka), razgovarala 9.7.2020.
9. Ispitanica br. 9 (M.M., Novo Mesto), razgovarala 19.7.2020.
10. Ispitanica br. 10 (V.S., Kobarid), razgovarala 10.7. 2020.
11. Ispitanik br. 11 (Z.S., Brežice), razgovarala 10.7.2020.
12. Ispitanik br. 12 (V.V., Rijeka), razgovarala 10.7.2020.
13. Ispitanik br. 13 (I.M., Sarajevo), razgovarala 11.7. 2020.
14. Ispitanica br. 14 (A.H., Blok pod Mangartom), razgovarala 10.7.2020.

15. Ispitanica br. 15 (S.K.Z., Ljubljana), razgovarala 12.7.2020.
16. Ispitanica br. 16 (E.C., Maribor), razgovarala 12.7.2020.
17. Ispitanik br. 17 (M.G., Rijeka), razgovarala 10.7.2020.
18. Ispitanik br. 18 (V.V., Zagreb), razgovarala 10.7. 2020.
19. Ispitanik br. 19 (D.M., Murska Sobota), razgovarala 14.7.2020.
20. Ispitanica br. 20 (J.D., Rijeka), razgovarala 10.7.2020.